

**GODIŠNJI IZVJEŠTAJ
O PRAĆENJU SUDSKIH POSTUPAKA
U CRNOJ GORI**

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O PRAĆENJU SUDSKIH POSTUPAKA U CRNOJ GORI

Februar 2018 — Decembar 2018

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O PRAĆENJU SUDSKIH POSTUPAKA U CRNOJ GORI

Centar za monitoring i istraživanje CeMI
Bul. Josipa Broza 23A
e-mail: info@cemi.org.me
www.cemi.org.me

Za izdavača:
Zlatko Vujović

Projektni tim:
dr Zlatko Vujović
mr Bojan Božović
mr Ivan Vukčević
Ana Šoć
Miljana Rakočević

MAEIP

Ovaj izvještaj je objavljen u okviru projekta „Reforma pravosuđa: Unaprjeđivanje kapaciteta organizacija civilnog društva u doprinosu očuvanju integriteta pravosuđa” sprovodi Centar za istraživanje i monitoring (CeMI), u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i Mrežom za afirmaciju evropskih integracionih procesa (MAEIP), a finansiran je od strane Evropske unije i kofinansiran od strane Ministarstva javne uprave Crne Gore.

Sadržaj izvještaja je isključiva odgovornost CeMI-ja i ni na koji način ne može biti interpretiran kao zvanični stav Evropske unije, kao ni Ministarstva javne uprave.

SADRŽAJ

I UVOD

II PRAVNI OKVIR

2.1 Opšti pravni okvir	10
2.1.1 Međunarodni standardi	10
2.1.2 Nacionalno krivično zakonodavstvo	11
2.2 Praćenje suđenja: Ciljevi i osnovni principi	14
2.3 Osnovni principi CeMI-jevih programa praćenja suđenja	15
2.4 Metodologija	16
2.4.1 Tim za praćenje suđenja	16
2.4.2 Uzorak praćenih suđenja	17
2.4.3 Tehnike praćenja suđenja	19

III. ANALIZA POŠTOVANJA MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH STANDARDA PRAVA NA FER I PRAVIČNO SUĐENJE U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

3.1 Pretpostavka nevinosti	20
3.2 Pravo na nezavisan i nepristrasan sud	22
3.3 Pravo na javnu raspravu	26
3.4 Pravo na javno izricanje presude	30
3.5 Pravo na odbranu	31
3.6 Suđenje u razumnom roku	33
3.7 Ponašanje suda i ostalih učesnika krivičnog postupka	37
3.8 Žrtve i svjedoci	38

UVOD

Centar za monitoring i istraživanje (CeMI) u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i Mrežom za afirmaciju evropskih integracionih procesa (MAEIP), uz podršku Evropske unije i Ministarstva javne uprave realizuju projekat pod nazivom "Reforma pravosuđa: Unapređenje kapaciteta organizacija civilnog društva da doprinesu integritetu pravosuđa" (*u daljem tekstu: Projekat*).

Projekat će biti usmjeren ka davanju doprinosa većem stepenu vladavine prava u Crnoj Gori koji će se ogledati kroz procjenu i povećanje nivoa profesionalnosti, odgovornosti, efikasnosti i integriteta pravosuđa kroz uspostavljanje tješnje saradnje i efikasnijih mehanizama između organizacija civilnog društva i pravosudnih institucija. Cilj ovog projekta ogleda se i u unaprjeđenju kapaciteta lokalnih organizacija i većoj uključenosti civilnog društva u reformama pravosudnog sistema Crne Gore, kao i pregovorima u vezi sa Poglavljem 23 (pravosuđe i osnovna ljudska prava).

Jedna od najznačajnijih projektnih aktivnosti usmjerena je ka praćenju sudskih postupaka u sudovima u Crnoj Gori. Aktivnosti praćenja suđenja sprovode se po OEBS-ovoj metodologiji praćenja sudskih postupaka, koju su CeMI i Misija OEBS-a u Crnoj Gori razvili u okviru programa praćenja suđenja koji je realizovan u periodu 2007-2014.godine. Tokom izvještajnog perioda koji se načelno poklapa sa prvom godinom realizacije projekta, posmatrači CeMI-ja i CEDEM-a su pratili 150 krivičnih predmeta i 263 glavna pretresa u pet osnovnih sudova (Osnovni sud u Podgorici, Osnovni sud u Nikšiću, Osnovni sud u Danilovgradu, Osnovni sud u Baru, Osnovni sud u Cetinju) i Višem sudu u Podgorici. Praćenje sudskih postupaka sprovodi se u skladu sa principima definisanim u okviru Memoranduma o saradnji zaključenog između Vrhovnog suda Crne Gore, CeMI-ja i CEDEM-a, na samom početku realizacije projekta.

U izvještaju koji je pred vama, predstavljeni su preliminarni rezultati u okviru perioda prve godine praćenja sudskih postupaka (februar 2018 – decembar 2018. godine). Glavni cilj Izvještaja je bio da se na osnovu neposrednih zapažanja posmatrača sa praćenih suđenja procijeni stanje sudske prakse u Crnoj Gori koje se tiče primjene kako domaćeg zakonodavstva tako i međunarodnih standarda prava na pravično suđenje. Takođe, zaključci i preliminarne preporuke koje predstavljaju sastavni dio izvještaja na osnovu identifikovanih nedostataka sugerišu relevantnim institucijama sprovođenje odgovarajućih mjera u cilju postizanja pravičnog i efikasnog pravosudnog sistema u Crnoj Gori.

Izvještaj se sastoji od uvodnog dijela u kojem je predstavljena metodologija praćenja suđenja i date opšte smjernice o svrsi i dometima programa praćenja suđenja. Centralni dio izvještaja predstavlja dio koji obuhvata rezultate praćenja sudskih postupaka sa preliminarnim zaključcima i preporukama kako unaprijediti praksu poštovanja standarda fer i pravičnog suđenja od strane svih učesnika u sudskim postupcima u Crnoj Gori. U ovom dijelu treba napomenuti da se u odnosu na izvještavanje o praćenim krivičnim postupcima, kao ograničenje može prepoznati to što faza istrage i pretkrivični postupak nijesu bili predmet posmatranja osim u situacijama kada su pojedina pitanja vezana sa ovim fazama postupka bila pomenuta tokom glavnog pretresa. Takođe, treba navesti da se posmatrači CeMI-ja i CEDEM-a nijesu fokusirali na meritum posmatranih predmeta, nego samo na sprovođenje postupka u skladu sa međunarodnim standardima pravičnog suđenja i relevantnim nacionalnim zakonodavstvom. U cilju zaštite prava privatnosti i poštovanja nezavisnosti suda, u Izvještaju nijesu navedena imena sudija i stranaka u postupku. Ovo posebno moramo naglasiti jer se u Izvještaju nalaze i informacije o predmetima u kojima postupak nije pravosnažno okončan.

Kao što je ranije navedeno, preliminarna zapažanja sa sudskih postupaka u ovom Izvještaju predstavljaju rezultate rada u okviru prve faze projektnih aktivnosti, a Finalni izvještaj biće pripremljen i publikovan početkom 2020. godine i sadržaće analizu praćenih suđenja za 2018. i 2019. godinu.

Konačno, u uvodnom dijelu izvjetaja se moramo zahvaliti svim predstavnicima sudstva, tužilaštva, advokatima i ostalim koleginicama i kolegama koji su posmatračima CeMI-ja i CEDEM-a omogućili da shodno planiranoj dinamici i metodologiji sprovedu prvu fazu projektnih aktivnosti praćenja sudskih postupaka. Očekujemo da će se kvalitetna saradnja sa svim učesnicima sudskih postupaka nastaviti i u narednoj fazi realizacije projekta.

II. PRAVNI OKVIR

2.1. Opšti pravni okvir

2.1.1. Međunarodni standardi

Standardi prava na fer i pravično suđenje sadržani su u najznačajnijim aktima međunarodno-pravnog karaktera koji su objavljeni nakon Drugog svjetskog rata. *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, u članu 10 predviđa da: *Svako ima potpuno jednako pravo na pravično javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama, i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega.* Član 14 st. 1. *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, predviđa da su svi pred sudovima jednaki, kao i da svako ima pravo na pravično i javno suđenje od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog suda, ustanovljenog zakonom, koji će odlučivati bilo o osnovanosti ma kakve optužbe krivičnopravne prirode uperene protiv njega, bilo u sporovima o njegovim pravima i obavezama građanske prirode.*

Važan međunarodno-pravni standard pravičnog suđenja sadržan je u članu 6 *Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama* (u daljem tekstu: *Evropska konvencija*) koji između ostalog garantuje svakom licu da, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Dakle, može se zaključiti da član 6 *Evropske konvencije* predviđa garancije poštovanja procesnih prava stranaka kako u parničnom postupku (uređeno članom 6 stav 1) tako i garancije poštovanja prava okrivljenih u krivičnom postupku (uređeno članom 6. st. 1, 2. i 3).

Sudska praksa *Evropskog suda za ljudska prava* (u daljem tekstu: *Evropski sud*) vodila je stvaranju novih garancija koje nijesu pomenute u tekstu člana 6 već su nastale kao posljedica razvoja jurisprudencije. Tako se na primjer, primjena čl. 6 *Evropske konvencije* u dijelu zaštite prava stranaka u parničnom postupku odnosno njihovih građanskih prava i obaveza, shodno praksi *Evropskog suda* vezuje sa kumulativnim prisustvom sljedećih komponenti: mora postojati „spor” oko „prava” ili „obaveze”¹; to pravo ili obaveza mora imati osnov u unutrašnjem pravu²; i - pravo ili obaveza mora biti „građansko” po svojoj prirodi.³ Sa druge strane, da bi čl. 6 *Evropske konvencije* bio primjenjiv u krivičnim

¹Bentham protiv Holandije

²Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva

³Ringeisen protiv Austrije

stvarima neophodno je da bude ispunjena bilo koja od sljedećih komponenti : djelo mora biti prepoznato tj. kvalifikovano kao krivično djelo u nacionalnom zakonodavstvu ; (prvo mjerilo iz predmeta Engel); - priroda djela (drugo mjerilo iz predmeta Engel), - priroda i stepen težine moguće kazne (treće mjerilo iz predmeta, odnosno presude Engel).⁴

Pitanje primjene Evropske konvencije u odnosu na Crnu Goru, postavilo se u prvoj presudi Evropskog suda protiv Srbije i Crne Gore.⁵ Presuda je važna zbog toga što je njome nesporno utvrđeno da je ovaj sud nadležan da razmatra predstavke koje se odnose na kršenje ljudskih prava od strane državnih organa Crne Gore počev od 3. marta 2004. godine, kada su Srbija i Crna Gora obavijestile Savjet Evrope o ratifikaciji Evropske konvencije o ljudskim pravima, a ne od 6. juna 2006. godine, od kada je Komitet ministara utvrdio da Crnu Goru kao nezavisnu državu obavezuje Konvencija. Ovo je posebno značajno zbog toga što je Evropski sud za ljudska prava izričito potvrdio kontinuitet važenja ljudskih prava i shvatanje Komiteta za ljudska prava da „od trenutka kada ljudi na određenoj teritoriji steknu pravo na zaštitu osnovnih prava iz međunarodnih ugovora, ta zaštita nastavlja da im pripada, bez obzira na promjenu vlade u državi ugovornici, na podjelu te države ili na sukcesiju država”.⁶

Garancije pravičnog suđenja mogu se pronaći i u dokumentima, koji su neposredno pravno neobavezujući, i koji ukazuju na pravac u kojem pravo na pravično suđenje evoluiralo. Posebnu pažnju treba obratiti na preporuke Savjeta Evrope kao i neobavezujuća dokumenta Ujedinjenih nacija koji su navedeni kao referentna dokumenta u ovom izvještaju.

2.1.2. Nacionalno krivično zakonodavstvo

Početak aktivnosti na punoj implementaciji međunarodnih i evropskih standarda prava na pravično suđenje može se povezati sa početkom reforme krivičnog pravosuđa u Crnoj Gori krajem 1998. godine. U međuvremenu, u nekoliko navrata su tekstovi Zakonika o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP) i Krivičnog zakonika Crne Gore unaprjeđivani kroz dalje usklađivanje sa evropskim standardima, budući da su njima otklonjeni nedostaci starog zakonodavstva u odnosu na pravo na pravično suđenje. Veliki broj odredaba ZKP-a odnosi se na standarde prava na pravično suđenje, a izdvojićemo najbitnije.

Pretpostavka nevinosti i princip in dubio pro reo (član 3 ZKP-a) garantuje da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda kao i da su državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužna da se pridržavaju pravila ovog člana i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti. U stavu 3 ovog člana ZKP-a razrađen je princip in dubio pro reo tako da ukoliko i nakon pribavljanja svih raspoloživih dokaza i njihovog izvođenja u krivičnom postupku, ostane samo sumnja u odnosu na postojanje nekog bitnog obilježja krivičnog djela ili u pogledu činjenica od kojih zavisi primjena neke odredbe Krivičnog ili ovog zakonika, sud će donijeti odluku koja je povoljnija za okrivljenog.

Članom 4 i članom 5 ZKP-a garantuju se **prava osumnjičenih/okrivljenih lica i prava lica lišenih slobode**. U čl. 4 propisano je da osumnjičeni na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega. Takođe, okrivljenom se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Osumnjičeni odnosno okrivljeni prilikom prvog saslušanja, moraju biti upoznati da ne moraju da daju nikakve izjave niti da odgovaraju na postavljena pitanja, a da sve što izjave može biti upotrijebljeno kao dokaz.

⁴Engel protiv Holandije

⁵Bijelić protiv Srbije i Crne Gore

⁶Vidjeti više: Akcija za ljudska prava HRA: <https://www.hracion.org/2009/04/30/obavjestenje-za-javnost-povodom-presude-evropskog-suda-za-ljudska-prava-u-predmetu-bijelic-protiv-crne-gore-i-srbije/>

Pravo na tumača uređeno je članom 8 ZKP-a. Osnovni princip definisan ZKP-om je da se krivični postupak vodi na crnogorskom jeziku. ZKP međutim propisuje da stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku, mogu se odreći prava na prevođenje ako znaju jezik na kojem se vodi postupak. U zapisniku će se zabilježiti da je data pouka i izjava učesnika u postupku. Prevođenje se shodno odredbama ZKP-a povjerava tumaču.

Pravo na odbranu se uređuje članovima 12 i 66 ZKP-a. U članu 12 propisano je da okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata. Takođe, okrivljeni ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac, kao i da se prije prvog saslušanja pouči o pravu da uzme branioca, da se sa braniocem dogovori o načinu odbrane i da branilac može da prisustvuje njegovom saslušanju. ZKP propisuje da će se okrivljenom postaviti branilac po službenoj dužnosti, ukoliko sam ne uzme branica, kao i da mu se mora obezbijediti dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane. Član 66 propisuje da okrivljeni ima pravo na branioca. Branioca okrivljenom mogu uzeti i njegov zakonski zastupnik, bračni drug, srodnik po krvi u pravoj liniji, usvojlac, usvojenik, brat, sestra i hranilac, kao i lice sa kojim okrivljeni živi u vanbračnoj zajednici. Za branioca se, shodno ovom članu ZKP-a može uzeti samo advokat. Branilac je dužan da podnese punomoćje organu pred kojim se vodi postupak. Okrivljeni može dati braniocu i usmeno punomoćje na zapisnik kod organa pred kojim se vodi postupak.

Nepriistrasnost sudija shodno odredbama ZKP-a se uređuje kroz propisivanje osnova za izuzeće sudija u članu 38. Shodno odredbama ovog člana sudija ne može vršiti sudijsku dužnost, ako:

- je oštećen krivičnim djelom;
- mu je okrivljeni, njegov branilac, tužilac, oštećeni, njihov zakonski zastupnik ili punomoćnik bračni drug, bivši bračni drug ili sa njim živi u vanbračnoj zajednici ili srodnik po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stepena, u pobočnoj liniji do četvrtog stepena, a po tazbini do drugog stepena;
- je sa okrivljenim, njegovim braniocem, tužiocem ili oštećenim u odnosu staraoca, šticećenika, usvojioca, usvojenika, hranioca ili hranjenika;
- je u istom krivičnom predmetu učestvovao kao sudija za istragu, tužilac, branilac, zakonski zastupnik ili punomoćnik oštećenog, odnosno tužioca ili je saslušan kao svjedok ili kao vještak;
- je u istom predmetu učestvovao u donošenju odluke nižeg suda ili odluke iz člana 302 stav 10 ZKP-a ili ako je u istom sudu učestvovao u donošenju odluke koja se pobija žalbom;
- postoje okolnosti koje izazivaju sumnju u njegovu nepriistrasnost.

Nepriistrasnost kao osnovni princip detaljnije uređuje **Etičkog kodeksa** sudija, u članu 4 u kome je navedeno da je sudijska nepriistrasnost suštinski pojam i preduslov za obezbjeđenje pravičnog suđenja. Shodno etičkim principima, sudija mora biti oslobođen od svake veze, naklonjenosti ili priistrasnosti, koja utiče – ili za koju bi se moglo smatrati da utiče – na njegovu sposobnost da samostalno donesu odluku. Sudija je dužan prema odredbama Kodeksa, sudijsku funkciju vršiti bez favorizovanja, predubjeđenja ili predrasuda po osnovu rase, boje kože, vjere, nacionalne pripadnost, životne dobi, bračnog statusa, polne opredjeljenosti, socijalno-imovinskog položaja, političke opredjeljenosti i svake druge različitosti. Sudija će svojim ponašanjem u sudu i van suda nastojati da održava

i jača povjerenje javnosti u ličnu i institucionalnu nepristrasnost. Takođe, sudija je dužan da se u vršenju sudijske funkcije, svojim ponašanjem u sudu i van suda, u svojim profesionalnim i ličnim odnosima sa pripadnicima pravne profesije i drugim licima, izbjegava situacije koje bi opravdano mogle da izazovu sumnju u njegovu nepristrasnost. Shodno odredbama Kodeksa, sudija je dužan da se uzdrži od davanja javnih izjava ili komentara o predmetima koji su u radu, zbog kojih bi se u javnosti mogao stvoriti utisak pristrasnosti. Kada je riječ o učešću sudija u aktivnostima političke prirode, isti su dužni da se uzdrže od bilo koje političke aktivnosti ili učešća na političkim skupovima i manifestacijama u organizaciji političkih partija, koja može ugroziti utisak njihove nepristrasnosti. Propisano je da sudija neće pomagati rad političkih partija davanjem novčanih priloga. Konačno, Kodeks propisuje da sudija neće biti član niti će učestvovati u aktivnostima tajnih udruženja ili udruženja koja ne obezbjeđuju punu transparentnost svog rada.⁷

Pravo na suđenje bez odlaganja uređeno je članom 15 ZKP-a. Shodno odredbama ovog člana, okrivljeni ima pravo da, u najkraćem roku, bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja. Sud je dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku. Ovaj član propisuje da trajanje pritvora, odnosno drugih ograničenja slobode mora biti svedeno na najkraće potrebno vrijeme.

Konačno, kao jedan od ključnih opštih principa koji predstavljaju sastavni dio prava na fer i pravično suđenje - **princip istine i pravičnosti** uređen je članom 16 ZKP-a. Shodno ovom principu, sud, državni tužilac i drugi državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku dužni su da istinito i potpuno utvrde činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite i pravične odluke, kao i da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrde činjenice koje terete okrivljenog i one koje mu idu u korist. Takođe, sud je dužan da strankama i braniocu obezbijedi jednake uslove u pogledu predlaganja dokaza i pristupa dokazima i njihovom izvođenju.

Naprijed navedeni principi i odredbe ZKP-a nijesu i jedine kojima se pružaju garancije prava na pravično suđenje, već se ove garancije susrijeću i u odredbama koje regulišu pretkrivični postupak, pa gotovo sve do samih prelaznih i završnih odredaba. U daljem toku Izvještaja, navedene odredbe biće detaljno predstavljene prvenstveno sa aspekta njihove usklađenosti sa međunarodnim standardima kao i sa aspekta njihove primjene u praksi.

U ovom dijelu, treba naglasiti da su u procesu reforme krivičnog zakonodavstva, u pravni sistem Crne Gore uvedeni i novi krivično pravni instituti poput instituta sporazuma o priznanju krivice i odloženog krivičnog gonjenja. Ovi instituti uvedeni su u pravni sistem Crne Gore sa ciljem da se unaprijedi efikasnost pravosudnih institucija kroz mogućnost bržeg i jednostavnijeg puta ka okončanju krivičnih postupaka. Institut sporazuma o priznanju krivice je uveden u ZKP iz 2009. godine. Inicijalno rješenje propisivalo je da kada se krivični postupak vodi za jedno krivično djelo ili za krivična djela u sticaju za koja je propisana kazna zatvora u trajanju do deset godina, okrivljenom i njegovom braniocu može se predložiti zaključenje sporazuma o priznanju krivice, odnosno okrivljeni i njegov branilac mogu državnom tužiocu predložiti zaključenje sporazuma. Izmjenama ZKP-a koje su uslijedile 2015. godine, predviđeno je da se sporazum o priznanju krivice može zaključiti za sva krivična djela koja se gone po službenoj dužnosti, osim krivičnih djela terorizma i ratnih zločina. U periodu nakon 2015. godine, primjena ovog instituta doživjela je pravu ekspanziju u praksi državnog tužilaštva.

Sa druge strane, u pravni sistem je i uveden institut odloženog krivičnog gonjenja, sa ciljem da se krivični postupak, u pojedinim situacijama, rastereti krivičnih djela koja spadaju u lakši ili srednji kriminalitet – kako bi se efikasnijim rješavanjem ovih predmeta,

⁷ Etički kodeks je objavljen u "Službenom listu CG", br. 16/2014 i 24/2015.

obezbijedili jači kapaciteti i resursi za rješavanje predmeta koji spadaju u forme „ozbiljnog“ kriminaliteta. Shodno odredbama ZKP-a, čl. 272 državni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina kad nađe da ne bi bilo cjelishodno da se vodi krivični postupak, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život učinioca i njegova lična svojstva. Shodno ZKP-u, osumnjičeni je dužan da u ovom slučaju prihvati ispunjenje jedne ili više od sljedećih obaveza: da otkloni štetnu posljedicu nastalu izvršenjem krivičnog djela ili da naknadi pričinjenu štetu; da ispuni dospjele obaveze izdržavanja, odnosno druge obaveze utvrđene pravosnažnom sudskom odlukom; da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove; da obavi određeni društveno korisni ili humanitarni rad.

Primjena ovih instituta do sada je dala izvjesne rezultate u praksi, pogotovu u dijelu primjene sporazuma o priznanju krivice u posljednjem periodu nakon formiranja Specijalnog državnog tužilaštva. Međutim, primjena ovih instituta biće predmet posebne analize u okviru ovog projekta.

2.2. Praćenje suđenja: Ciljevi i osnovni principi

Ciljevi i osnovni principi programa usmjerenih na praćenje sprovođenja sudskih postupaka su mnogostruki. Isti su po prvi put metodološki uobličeni i predstavljeni stručnoj javnosti kroz publikaciju “Praćenje suđenja – priručnik za praktičare” koja je razvijena od strane OEBS-a.⁸ U ovom dokumentu, prepoznato je više ciljeva i osnovnih principa praćenja suđenja između kojih treba istaći sljedeće:

- **Praćenje suđenja – višestranost sudstva.** Kroz ovaj cilj, posebno je apostrofirano to da programi praćenja suđenja mogu poslužiti kao višestranost sredstvo u procesu unaprjeđenja djelotvornosti i transparentnosti pravosudnih sistema. Da bi se efikasnost ovog sredstva maksimalno povećala, organizacije treba da budu upoznate sa različitim mogućnostima praćenja suđenja i treba da osmisle program koji će najbolje odgovarati potrebama posebnog nacionalnog konteksta.
- **Praćenje suđenja kao dijagnostičko sredstvo u procesu reforme pravosuđa.** Kao jedan od ključnih principa, shodno OEBS-ovim iskustvima u sprovođenju programa praćenja suđenja, prepoznato je sakupljanje i širenje objektivnih informacija o sudskim postupcima u pojedinačnim slučajevima kao i definisanje zaključaka u pogledu šireg funkcionisanja pravosudnog sistema. U okviru programa praćenja suđenja, organizacije koje sprovode iste, sakupljaju informacije o praksi i uslovima koji u kojima se sprovode sudski postupci i razvijaju pravosudni sistemi, obezbjeđujući objektivne nalaze i zaključke namijenjene svim učesnicima sudskih postupaka. Kao najznačajniji segment programa praćenja suđenja prepoznato je definisanje preporuka i javnog zagovaranja za njihovu punu implementaciju, kroz komunikaciju sa pravosudnim vlastima i svim zainteresovanim akterima u procesu reforme pravosuđa.
- **Ostvarivanje prava na pravično suđenje.** Samo sprovođenje radnje praćenja sudskih postupaka predstavlja suštinski izraz prava na javno suđenje i povećava transparentnost pravosudnog sistema. To je ujedno i jedan od najznačajnijih segmenata prava na pravično suđenje, poštujući koga, pravosudni sistemi šalju poruku građanima da su sudovi i sudnice otvoreni za njih i da se sudi u njihovo ime. Prisustvo posmatrača suđenja u sudnicama predstavlja javni interes. To je osnovno polazno stanovište svih programa praćenja suđenja. Tokom vremena, program praćenja suđenja jača svijest o pravu na javno suđenje među pravosudnim i drugim pravnim akterima, otvarajući vrata većoj svijesti o međunarodnim standardima ljudskih prava i pravičnog suđenja i njihovom prihvatanju.

⁸Praćenje suđenja: Priručnik za praktičare, revidovana verzija 2012, dostupno na: <https://www.osce.org/odih/94216>

- **Sredstvo izgradnje kapaciteta.** Praćenje suđenja se može posmatrati i kao sredstvo za izgradnju kapaciteta i obuku lokalnih nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva o međunarodnim standardima i nacionalnom pravu. Zapošljavanjem lokalnih pravnika kao posmatrača i pravnih savjetnika, programi zainteresovanim pravnicima pružaju šansu da se indirektno uključe u proces pravnih reformi. Program partnerstva i podrške nacionalnim grupama za praćenje, takođe povećava kapacitet zainteresovanih lokalnih organizacija i mreža da se uključe u praćenje, nezavisno ili kao partneri u programima praćenja suđenja. Na ovaj način, programi mogu olakšati stvaranje lokalnih kapaciteta praćenja suđenja koji će opstati i nakon što se određeni program organizacije završi.

2.3. Osnovni principi CeMI-jevih programa praćenja suđenja

Principi praćenja sudskih postupaka koje CeMI primjenjuje u svojim projektima i aktivnostima su utemeljena na principima koja su zajednički razvijeni u programu praćenja suđenja koji je realizovan u periodu 2007-2014. godine u saradnji između CeMI-ja i Misije OEBS-a u Crnoj Gori. U skladu sa metodologijom i načelima praćenja suđenja koji se sprovode u brojnim evropskim zemljama, posmatrači CeMI-ja i CEDEM-a su i u okviru ovog projekta dosljedno primjenjivali sljedeće principe monitoringa sudskih postupaka: princip nemiješanja u sudski postupak, princip objektivnosti, princip saglasnosti, uz određena graničenja koje programi praćenja suđenja nose sa sobom, a koja će takođe biti predstavljena.

Načelo nemiješanja u sudski postupak jedno je od osnovnih načela na kojima počivaju programi praćenja suđenja. Načelo nemiješanja proizilazi iz temeljnog pravila da je nezavisno sudstvo konačni autoritet odgovoran za održavanje vladavine prava. Kroz ovaj princip, posebno se apostrofira značaj poštovanja nezavisnosti sudstva od strane posmatrača suđenja, kao značaj izbjegavanja bilo koje vrste interakcije posmatrača sa nosiocima pravosudnih funkcija, obzirom da se na taj način može lako narušiti autoritet suda kao isključivog donosioca odluka. Primjena načela nemiješanja na sve aktivnosti praćenja suđenja u praksi nije uvijek jednostavna. Ipak, postoji opšta saglasnost o tome da nemiješanje znači odsustvo angažovanja ili interakcije sa sudom u pogledu merituma nekog slučaja ili pokušaja da se indirektno utiče na ishod putem neformalnih kanala. Zato ovi CeMI-jevi programi zabranjuju takve aktivnosti. Veoma je važno naglasiti da poštovanje ovog principa ne treba da služi ograničavanju javne kritike pravosudnih organa u sprovođenju sudskih postupaka. Naprotiv, ovo načelo u svojoj suštini podržava kritički pristup koji je zasnovan na kritici kroz davanje zaključaka i preporuka usmjerenih ka promovisanju institucionalnih reformi.⁹

Načelo objektivnosti podrazumijeva da se kroz programme praćenja suđenja obezbjeđuju precizne informacije koristeći jasno definisane i prihvaćene standarde bez pristrasnosti prema strankama ili predmetima. Shodno ovom principu, prilikom kreiranja izvještaja sa zaključcima i preporukama, nalazi moraju biti zasnovani na poznavanju nacionalnog prava i međunarodnih standarda. Objektivnost takođe podrazumijeva uravnotežen pristup krivičnopravnom postupku i prepoznavanju da vladavina prava zahtijeva efikasan i pravičan sistem. U tom cilju, praćenje suđenja nije ni nadzorna ni odbrambena aktivnost, već aktivnost koja mora pokazati jednako poštovanje svih pravila i vrijednosti koje upravljaju krivičnim postupkom. Dok praćenje suđenja može ponekad biti više usmjereno na određena pravila ili standarde, ono ne smije to da čini na način koji odaje utisak da se priklanja nekoj od strana na osnovu merituma optužbe ili odbrane određenih krivičnih djela ili nekog predmeta. Načelo objektivnosti stoga iziskuje uravnotežen pristup programskoj selekciji suđenja, kao i formulisanju nalaza, zaključaka i preporuka.¹⁰

⁹Vidjeti više: Trial Monitoring: A Reference Manual for Practitioners, Revised edition 2012, dostupno na: <https://www.osce.org/odihr/94216>

¹⁰*Ibidem*

Načelo saglasnosti. Države članice OEBS-a, Savjeta Evrope i Evropske unije su preuzele obaveze da se pridržavaju skupa pravila i osnovnih principa u sprovođenju pravde. Najistaknutija među obavezama je da se osigura pravo na pravično i javno suđenje u razumnom vremenskom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom. Da bi se realizovale ove i druge obaveze u vezi sa pravičnim suđenjem, države članice OEBS-a su se morale saglasiti da dopuste praćenje suđenja, a među tim državama je i Crna Gora. U tom kontekstu, na operativnom nivou, programi praćenja suđenja počivaju na usaglašenom stavu sa nacionalnim pravosudnim vlastima kao primarnim akterima u procesu reformi pravosudnog sistema. U praksi, najznačajniji izazov predstavlja razvijanje razumijevanja u pogledu aktivnosti praćenja suđenja od strane nosilaca pravosudnih funkcija i postizanje nivoa uzajamnog razumijevanja sa pravosudnim vlastima u pogledu svrhe i uloge praćenja sudskih postupaka. Ostvarivanje ovog principa zahtijeva: sklapanje sporazuma; stvaranje profesionalnih odnosa; razmjenu informacija; objašnjavanje ciljeva i metoda programa; davanje preporuka za unaprjeđenje pravosudnih politika i saradnja sa pravosudnim institucijama u cilju efikasnije primjene istih.¹¹

Svakako, programi praćenja sudskih postupaka imaju i svoja ograničenja. Prvenstveno, cilj programa praćenja suđenja je da se kroz prikupljanje informacija analizira pravičnost sprovođenja pravde u sudskim postupcima. Ukoliko se monitoring suđenja udalji od ovog fokusa na posmatračku proceduru i nastoji da se prikuplja samo statistika ili drugi podaci o vrstama slučajeva, uloga praćenja suđenja neće biti ostvarena. U nastojanjima da se obezbijede pouzdane i kvalitetne informacije sa sudskih postupaka, posmatrači suđenja nikada ne smiju izgubiti fokus sa poštovanja proceduralnih garancija uz strogo poštovanje principa nemiješanja u sudski postupak. Izazovi su brojni i organizacije koje sprovode ove programe treba da budu svjesne da lica koji su angažovani kao posmatrači suđenja moraju imati visoke profesionalne i stručne kvalifikacije, kao i moralni kod zasnovan na načelima pouzdanosti, integriteta i savjesnosti.

2.4. Metodologija

2.4.1. Tim za praćenje suđenja

U prvoj fazi realizacije aktivnosti praćenja sudskih postupaka CeMI i CEDEM su angažovali pet pravnih savjetnika koji su neposredno sprovodili aktivnosti praćenja sudskih postupaka. Članovi tima za praćenje suđenja su u inicijalnoj fazi programa obučeni za praćenje sudskih postupaka po metodologiji OEBS-ovih programa praćenja suđenja.

Kroz ovakve projekte praćenja suđenja organizacije civilnog društva osnažuju svoje kapacitete za praćenje sudskih postupaka na profesionalan način i u skladu sa međunarodnim standardima sa fokusom na pouzdanost njihovog izvještavanja relevantnim nacionalnim i međunarodnim tijelima.

¹¹Ibidem

2.4.2. Uzorak praćenih predmeta

Predmet praćenja predstavljali su krivični postupci. Slučajan odabir predmeta predstavljao je osnovni metod praćenja, dok se izuzetno pratio i ciljani uzorak u slučajevima kada se radi o predmetima koji izazivaju veliko interesovanje javnosti, naročito u odnosu na krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma, krivičnih djela protiv izbornih prava, krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina, trgovine ljudima i ratnih zločina.

Posmatrači CeMI-ja I CEDEM-a su u izvještajnom periodu pratili 150 krivičnih predmeta i 263 glavna pretresa u pet osnovnih sudova i Višem sudu u Podgorici. Najveći broj predmeta koje su posmatrači pratili su bili predmet rada Višeg suda u Podgorici i Osnovnog suda u Podgorici, ali su monitori ispratili manji broj pretresa i u Osnovnom sudu u Cetinju, Baru, Nikšiću, Danilovgradu i Žabljaku.

Tabela 1: Ukupan broj praćenih predmeta i glavnih pretresa, prema odabranim sudovima, za period 22.februar 2018. - 31. decembar 2018.

SUD	BROJ KRIVIČNIH PREDMETA	BROJ GLAVNIH PRETRESA
Viši sud u Podgorici	71	174
Osnovni sud u Podgorici	67	73
Osnovni sud u Cetinju	8	12
Osnovni sud u Danilovgradu	1	1
Osnovni sud u Nikšiću	2	2
Osnovni sud u Baru	1	1
UKUPNO	150	263

Tabela 2: Struktura praćenih krivičnih postupaka prema vrsti krivičnog djela za period februar decembar 2018 godine.

VRSTA KRIVIČNOG DJELA	BROJ PRAĆENIH PREDMETA
Davanje lažnog iskaza (čl.389)	1
Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti (čl. 376)	1
Teška djela protiv bezbjednosti javnog saobraćaja (čl. 348)	1
Nedozvoljena trgovina (čl. 284)	2
Nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija (čl. 403)	12
Teška tjelesna povreda (čl. 151)	3
Nezakonit ribolov (čl. 326)	1
Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (čl.220)	3
Laka tjelesna povreda (čl. 152)	5
Nasilničko ponašanje (čl. 399)	6
Krađa (čl. 239)	5
Ugrožavanje javnog saobraćaja (čl. 339)	10

Nesavjestan rad u službi (čl. 417)	1
Uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 253)	1
Nedavanje izdržavanja (čl. 221)	6
Prevara (čl. 244)	2
Teška krađa (čl. 240)	3
Ugrožavanje sigurnosti (čl. 168)	1
Iznošenje ličnih i porodičnih prilika (čl. 197)	1
Pustošenje šuma (čl. 323)	1
Sitna krađa, utaja i prevara (čl. 246)	1
Sprječavanje službenog lica u vršenju službene dužnosti (čl. 375)	1
Falsifikovanje isprava (čl.412)	1
Krađa (čl. 239)	1
Zloupotreba službenih položaja (čl. 416)	8
Lažno prijavljivanje (čl.388)	1
Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 300)	17
Ubistvo (čl. 143)	10
Stvaranje kriminalne organizacije (čl. 401a)	10
Teško ubistvo (čl. 144)	11
Nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi (čl. 405)	1
Silovanje (čl. 204)	1
Ubistvo na mah (čl. 145)	1
Teško djelo protiv izbornih prava (čl.194)	2
Sprječavanje održavanja glasanja (čl. 189)	2
Kriminalno udruživanje (čl. 401)	1
Računarska prevara (čl. 352)	1
Iznuda (čl. 250)	1
Razbojništvo (čl. 242)	2
Terorizam (čl. 447)	1
Pripremanje djela protiv ustavnog uređenja bezbjednosti CG (čl. 373)	1
Neprijavljivanje krivičnog djela i učinioca (čl. 386)	1
Pomoć učiniocu poslije izvršenog krivičnog djela (čl. 387)	1
Ratni zločin protiv civilnog stanovništva (čl. 428)	1
Pranje novca (čl. 268)	1
Proizvodnja i stavljanje u promet škodljivih proizvoda (čl. 297)	2
Zloupotreba položaja u privrednom poslovanju (čl. 272)	1
Prevara (čl. 244)	1
Učestvovanje u tuči (čl. 153)	1

Praksa Evropskog suda je korišćena da predstavi stanovišta ovog suda u odnosu na određena pitanja odnosno standarde pravičnog suđenja pa su izvodi iz pojedinih presuda navedeni u Izvještaju. Međutim, ne treba praviti analogiju između navedenih primjera, tj. nađenog stanja i stanovišta suda povodom sličnih pitanja.

2.4.3. Tehnike praćenja suđenja

Posmatrači se nijesu fokusirali na meritum posmatranih predmeta nego samo na sprovođenje postupka u skladu sa međunarodnim standardima pravičnog suđenja i relevantnim nacionalnim zakonodavstvom. Pored prisustva na ročištima, u krivičnim postupcima posmatračima je, po potrebi, dopušten i uvid u spise predmeta. U cilju stvaranja što potpunije slike o predmetu, posmatrači su, kad je to bilo moguće i od važnosti, obavljali razgovore sa relevantnim subjektima, a naročito sudijama, tužiocima, advokatima i ostalim učesnicima postupka.

Kako bi se pratilo poštovanje pretpostavke nevinosti od strane štampanih medija, korišćena je tehnika press clipping-a uz sveobuhvatnu analizu poštovanja pretpostavke nevinosti od strane medija u Crnoj Gori. Od 15. februara do 15. septembra 2018. godine analizirani su novinski članci u štampi i na portalima, a od 16. februara do 16. septembra 2018. godine TV priloge koji sadrže ključne riječi: pretpostavka nevinosti, okrivljeni, osuđenik, suđenje, saslušanje, hapšenje, pritvor, ubica, ubistvo, istraga. Ukupno je analizirano 5.257 novinskih članaka i TV priloga.

Nakon završetka praćenja ročišta, posmatrači su popunjavali formular sa standardizovanim pitanjima i pripremali pojedinačne izvještaje o praćenim predmetima. Formulari i pojedinačni izvještaji čine osnovu ovog Izvještaja, koji predstavlja sistematizovan skup observacija zajedno sa zaključcima i preporukama.

III. ANALIZA POŠTOVANJA MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH STANDARDA PRAVA NA FER I PRAVIČNO SUĐENJE U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

3.1. Pretpostavka nevinosti

Poštovanje pretpostavke nevinosti je suštinski princip prava na pravično suđenje, koje je garantovano članom 11 *Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima* kao i članom 14 *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*. Odredbe ovih međunarodnopravnih dokumenata propisuju da svako ko se tereti za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim sve dok njegova krivica ne bude dokazana u skladu sa zakonom. Pretpostavka nevinosti garantovana je i članom 6 stav 2 Evropske konvencije, na način da se svako optužen za krivično djelo smatra nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona. To pravo kao i svako pravo koje garantuje Evropska konvencija, *mora biti tumačeno na način da garantuje prava koja su praktična i djelotvorna a ne teoretska i iluzorna*. Da bi se lakše razumio, principom pretpostavke nevinosti pretpostavlja se nevinost svake osobe podvrgnute krivičnom progonu dok se krivica odnosno odgovornost iste za počinjeno krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom sudskom odlukom.

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava poznaje dosta primjera koji se odnose na zaštitu prava optuženog da se smatra nevinim. Pretpostavku nevinosti, shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava, prvenstveno moraju poštovati sudije, koje u krivičnom postupku nikako ne smiju poći od unaprijed kreirane pretpostavke da je okrivljeni počinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret, već da je teret dokazivanja krivične odgovornosti na tužilaštvu i da u slučaju sumnje, treba ići u korist okrivljenog.¹²

Pretpostavku nevinosti pored sudija, moraju poštovati i ostali državni zvaničnici¹³. Nerijetko, u javnom diskursu možemo čuti da državni zvaničnici ili političari opisujući stepen odgovornosti osobe osumnjičene ili okrivljene za neko krivično djelo kažu da "da će ta osoba imati priliku da dokaže svoju nevinost na sudu". Ovakvim i sličnim izjavama koje nastaju usljed nerazumijevanja, neznanja ili zlonamjerno, krši se pretpostavka nevinosti, koja je krovni krivično-pravni princip bez koga pravično suđenje suštinski ne može zaživjeti.

Pretpostavka nevinosti takođe mora biti poštovana od strane medija, jer sloboda medija ne može uticati na pravo suda da zaštiti integritet svojih postupaka. Preporukom Savjeta Evrope „o medijskoj distribuciji informacija u vezi sa krivičnim postupcima“, načelom br. 2 propisano je da je poštovanje pretpostavke nevinosti integralni dio prava na pravično suđenje i da u skladu s tim, mišljenja i informacije koje se odnose na aktuelne krivične postupke mogu biti objavljeni u medijima samo ako se time ne ugrožava pretpostavka nevinosti osumnjičenog ili optuženog. Evropski sud za ljudska prava se bavio i pisanjem medija i njihovim uticajem na pretpostavku nevinosti,¹⁴ Evropski sud je u jednom od svojih predmeta utvrdio da se u krivičnim postupcima koji su u toku, granice dozvoljenih komentara novinara ne smiju proširiti na izjave koje će najvjerojatnije uticati, namjerno ili nenamjerno, na šansu osobe da ima fer suđenje ili ugroziti povjerenje javnosti u ulogu sudova i sprovođenje pravde.¹⁵

¹²Barbera i dr. protiv Španije, presuda od 6. decembra 1988. godine

¹³Allet de Ribemont protiv Francuske, presuda od 10. Februara 1995. godine

¹⁴Preporuka Savjeta Evrope Rec (2003)13 o medijskoj distribuciji informacija u vezi sa krivičnim postupcima, jul 2003. godine

¹⁵Worm protiv Austrije, presuda od 29. avgusta 1997. godine.

U posljednjim godinama, javna politika u oblasti pravosuđa Evropske Unije, sve više daje na značaju poštovanju proceduralnih garancija fer i pravičnog suđenja u zemljama članicama EU. Tako je u Povelji EU o osnovnim pravima propisano *da svako ko je optužen ima se smatrati nevinim dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona*.¹⁶ Pored toga, tokom 2016. godine, usvojena je i Direktiva (EU) 2016/343 o jačanju pojedinih aspekata pretpostavke nevinosti i prava optuženog da bude prisutan na suđenju.¹⁷ Posebno je naglašeno da se ova Direktiva i principi sadržani u njoj primjenjuju samo na krivične postupke shodno tumačenju Suda Evropske unije (Sud), ne dovodeći u pitanje sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. Ova Direktiva je dio paketa od šest pravnih akata donesenih u posljednjim godinama od strane EU kojima se definiše minimum zajedničkih standarda u pogledu poštovanja proceduralnih prava osumnjičenih ili optuženih u krivičnim postupcima.

U odredbi čl.35 st.1 Ustava Crne Gore pretpostavka nevinosti u krivičnim postupcima predviđena je kao ustavni princip, time što je propisano da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Članom 3 ZKP-a garantuje se da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Ovaj član dalje utvrđuje da su državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužna da se pridržavaju pravila ovog člana i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti.

U skladu sa crnogorskim Kodeksom etike za novinare, novinari su obavezni da poštuju princip pretpostavke nevinosti kada izvještavaju o sudskim slučajevima.

Pretpostavka nevinosti je takođe pomenuta i u Zakonu o medijima koji u članu 25 propisuje da su mediji i novinari dužni da objektivno i tačno izvještavaju o sudskim postupcima. Ukoliko je medij objavio da je protiv određene osobe pokrenut krivični postupak, ta osoba ima pravo, kad se postupak okonča, da zahtijeva objavljivanje informacije o pravosnažnom obustavljanju postupka, odbijanju optužbe, odnosno oslobađanju od optužbe.

Prilikom ocjenjivanja poštovanja pretpostavke nevinosti u praksi, uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- Da li se ona poštovala od strane suda tokom glavnog pretresa;
- Da li se ona poštovala od strane medija tokom glavnog pretresa, i
- Da li se ona poštovala od strane drugih državnih organa i javnih ličnosti prilikom obraćanja javnosti tokom glavnog pretresa.

Uočena praksa

U okviru sprovedene sveobuhvatne analize poštovanja pretpostavke nevinosti, uočeno je da postoje slučajevi kršenja pretpostavke nevinosti od strane medija. Štampani mediji u najvećoj mjeri krše pretpostavku nevinosti (16%), zatim slijede televizije sa 13.8% i portali sa 6%. Veći procenat kršenja pretpostavke nevinosti u naslovu može da ukaže da mediji, u želji da privuku čitalačku publiku, biraju senzacionalističke naslove. Kao primjeri naslova takvih novinskih članaka mogu se navesti: *“Ukrao nakit, telefone, kućni bioskop”, “Diler u pritvoru”, “U kombi ispalio kišu metaka”, “Dječak taksisti slomio lobanju”, “Pastorka ranio puškom”, “Nikšićani obijali i krali po marketima” itd..* Kada mediji objave ovakve naslove, to može uticati na formiranje javnog mišljenja dok traju krivična suđenja.

¹⁶Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

¹⁷Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32016L0343>

Preliminarni zaključci:

- Sudovi su tokom glavnih pretresa poštovali pretpostavku nevinosti, kako svojim ponašanjem na pretresu, tako i u službenim obraćanjima javnosti;
- U svim posmatranim predmetima, kako u osnovnim, tako i u višim sudovima, nije primijećeno da su optuženima ruke bile vezane liscama tokom odvijanja glavnih pretresa;
- S druge strane, to se ne može zaključiti kada su u pitanju mediji. Naime, uočeno je da prilikom objavljivanja novinskih članaka, mediji nijesu u potpunosti poštovali pretpostavku nevinosti. Kao i u ranijem periodu, učestala je pojava da se naslovima novinskih članaka krši pretpostavka nevinosti, dok je sadržina istih u skladu sa pretpostavkom nevinosti. Kada mediji objave takve naslove, to može uticati na formiranje javnog mišljenja dok traju krivična suđenja;
- Iako je u nekoliko navrata konstatovano da samo proklamovanje pretpostavke nevinosti nije dovoljno jer ne postoji sankcija za njeno kršenje, i dalje ne postoje mehanizmi zaštite prava okrivljenih u slučajevima kršenja pretpostavke nevinosti.

Preliminarne preporuke:

- Sudovi treba da nastave sa dobrom praksom poštovanja pretpostavke nevinosti i da se staraju o tome da ova pretpostavka bude poštovana od strane svih učesnika tokom suđenja, kao i da upozoravaju stranke koje krše pretpostavku nevinosti;
- Novinari i urednici, prilikom izvještavanja o sudskim i istražnim postupcima, treba da poštuju Kodeks novinara Crne Gore i zakone kojima je ta oblast uređena. Potrebno je obezbijediti dodatne obuke za novinare, a posebno za urednike, koje bi se odnosile na poštovanje pretpostavke nevinosti od strane medija tokom izvještavanja o sudskim postupcima;
- Neophodno je razmotriti usvajanje izmjena ZKP-a kroz propisivanje mogućnosti sankcionisanja pojava kršenja pretpostavke nevinosti.

3.2. Pravo na nezavisan i nepristrasan sud

Pravo na nezavistan i nepristrasan sud propisano je gotovo svim najznačajnijim aktima međunarodno-pravnog karaktera. Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, preciznije u članu 14, stav 1, propisano je da svako lice ima pravo da njegov slučaj bude raspravljan pravično i javno pred nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljenim na osnovu zakona, koji odlučuje o osnovanosti svake optužbe podignute protiv njega u krivičnom postupku ili o osporavanju njegovih građanskih prava i obaveza. Takođe, Evropska konvencije u članu 6 propisuje da svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona.

Savjet Evrope kao vodeća regionalna organizacija za zaštitu vladavine prava i poštovanje ljudskih prava je u svom dosadašnjem radu razvio, pored obavezujućih, i pojedine savjetodavne akte kojima se dopunjuje i dalje osnažuje poštovanje prava zajamčenih Evropskom konvencijom. Tako se, u Preporuci Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o sudijama - nezavisnost, efikasnost i odgovornosti¹⁸, ističe da nezavisnost sudstva obezbeđuje svakom licu pravo na pravično suđenje i ista nije privilegija sudija, već garancija poštovanja ljudskih prava i

¹⁸Preporuka CM/Rec(2010)12 od 17. novembra 2010. godine

osnovnih sloboda, koje svakoj osobi omogućava da ima poverenje u pravosudni sistem. Takođe, u ovoj preporuci Komiteta ministara Savjeta Evrope, navedeno je da svrha nezavisnosti, kako je definisana u članu 6. Evropske konvencije, jeste da svakom licu garantuje pravo da se o njenom predmetu odluka donese na pravičnom suđenju, zasnovanog isključivo na zakonskim osnovama i bez neprimjerenog uticaja. Shodno preporuci, nezavisnost pojedinačnih sudija predstavlja fundamentalni princip vladavine prava i ista je zaštićena nezavisnošću pravosuđa u cjelini. Sudije treba da imaju potpunu slobodu da nepristrasno, u skladu sa zakonom i svojim tumačenjem činjenica, donose odluke u predmetima.

Kada je riječ o praksi Evropskog suda za ljudska prava, pri ocjeni da li je sud nezavistan i nepristrasan, sud analizira sljedeća pitanja : način izbora sudija; trajanje sudijske funkcije; postojanje garancija protiv spoljnog pritiska, i pitanje da li sud odaje utisak nezavisnosti. Suštinski, može se reći da se nezavisnost suda kao opšte prihvaćen princip vezuje za institucionalnu nezavisnost pravosuđa u odnosu na druge dvije grane vlasti¹⁹. Sa druge strane, shodno praksi Evropskog suda, nepristrasnost suda se najčešće vezuje za ličnu, subjektivnu ili individualnu nezavisnost suda u odnosu na stranke u postupku. Shodno praksi Suda, individualna nepristrasnost sudije se pretpostavlja sve dok se ne dokaže suprotno. Ovo je vrlo bitna pretpostavka i u praksi je vrlo teško dokazati ličnu pristrasnost.²⁰ Nepristrasnost je, kako sud to u jednoj odluci navodi, najlakše prepoznati kroz nedostatak bilo koje vrste predrasuda sudećeg sudije u odnosu prema strankama u postupku i kao takva može postojati subjektivna odnosno objektivna nepristrasnost²¹. Subjektivna nepristrasnost se ogleda u ličnom odnosu koji sudija pokazuje prema strankama u postupku.²² Na primjer, princip subjektivne nepristrasnosti bi bio povrijeđen ukoliko sudija javno iznosi svoje viđenje odbrane optuženog ili mogući ishod krivičnog postupka. Nerijetko se na taj način ugrožava ne samo princip sudijske nepristrasnosti već i princip prezumpcije nevinosti. Sa druge strane, objektivni pristup stavlja u fokus činjenice i okolnosti koje pored ličnog ponašanje sudije u toku postupka, mogu dovesti u pitanje njegovu nepristrasnost. Na primjer, objektivni element sudijske nepristrasnosti bi bio povrijeđen u slučaju da je sudija bio zaposlen kod jedne od stranaka u postupku prije postavljanja na mjesto sudije²³, ili pak ukoliko se jedno lice pojavljuje u dvostrukoj ulozi u okviru različitih faza istog krivičnog postupka (kao tužilac i kao sudija).²⁴

Ustav Crne Gore i organizacioni zakoni u ovoj oblasti pretrpjeli su određene izmjene u cilju daljeg jačanja nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa, u procesu pregovora za članstvo Crne Gore u Evropsku uniju. Ustavom Crne Gore je proklamovano načelo nezavisnosti i nepristrasnosti sudova, kao i načelo podjele vlasti. Izbor i razrješenje sudija su u nadležnosti Sudskog savjeta, kao samostalnog i nezavisnog organa. Pored toga, nezavisnost sudstva je ojačana uvođenjem jedinstvenog sistema za izbor sudija, detaljnijom razradom kriterijuma za napredovanje sudija i uspostavljenjem sistema redovnog - trogodišnjeg ocjenjivanja rada sudija.

U skladu sa Ustavom Crne Gore, Sudski savjet, kao tijelo koje bira i razrješava sudije, ima predsjednika i devet članova. Pet članova Sudskog savjeta se biraju iz reda sudija dok se četiri člana biraju iz reda uglednih pravnika. Predsjednik Vrhovnog suda je po funkciji član Sudskog savjeta. Ministar pravde je takođe, po funkciji, član Sudskog savjeta. Ovo rješenje, kritikovano je od strane GRECO-a (Grupa zemalja za borbu protiv korupcije – Savjeta Evrope), koji je u svom izvještaju iz IV kruga evaluacije za Crnu Goru dao preporuku kojom se traži *“preduzimanje dodatnih mjera za jačanje nezavisnosti Sudskog savjeta - kako stvarne tako i percipirane - protiv nepotrebnog političkog uticaja, uključujući ukidanje učešća ministra pravde po službenoj dužnosti u Savjetu, obezbjeđivanjem da najmanje polovina članstva Savjeta bude sastavljena od sudija koje biraju njihove kolege i obezbjeđujući da na predsjedavajuću funkciju bude imenovan jedan od ovih članova sudija.”* Ova preporuka GRECO-a nije ispunjena.²⁵

¹⁹Clarke protiv Ujedinjenog kraljevstva, presuda od 13. maja 2008. godine

²⁰Hauschildt protiv Danske, presuda od 24. maja 1989. godine.

²¹Piersack protiv Belgije, presuda od 1. oktobra 1982. godine.

²²Lavents protiv Latvije, presuda od 28. novembra 2002. godine

²³Piersack protiv Belgije, presuda od 1. oktobra 1982. godine.

²⁴De cubber protiv Belgije, presuda od 26. oktobra 1984. godine

²⁵Vidjeti više: <https://www.antikorupcija.me/media/documents/Izvje%C5%A1taj.pdf>

U ovom dijelu veoma je važno naglasiti da su se nakon izmjena Ustava Crne Gore, izmijenile i procedure shodno kojima se biraju članovi Sudskog savjeta koji dolaze iz reda sudija i iz reda uglednih pravnika. Tako članove koji dolaze iz reda sudija, bira Konferencija sudija, vodeći računa o ravnomjernoj zastupljenosti sudova i sudija, a predsjednik Vrhovnog suda je po funkciji u članstvu savjeta. Četiri ugledna pravnika bira i razrješava Skupština Crne Gore, na predlog nadležnog radnog tijela Skupštine po raspisanom javnom pozivu. Skupština ove članove Savjeta bira dvotrećinskom većinom (u prvom glasanju) i tročetvrtinskom većinom svih poslanika najranije nakon mjesec dana (u drugom glasanju). Zakon o Sudskom savjetu i sudijama je dopunjen u junu 2018. godine propisujući da je moguće izaberati i manje od četiri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika u slučaju da sva četiri predložena kandidata ne dobiju potrebnu većinu i da se mandat postojećim članovima/icama produži do izbora novih.

Mandat Sudskog savjeta je četiri godine.

U ovom dijelu, neophodno je naglasiti da je sredinom 2018. godine trebao da bude izabran novi saziv Sudskog savjeta, obzirom da je prvom sazivu Sudskog savjeta izabranom nakon izmjena Ustava Crne Gore istekao mandat u julu 2018. godine. Konferencija sudija je, shodno redovnoj proceduri izabrala četiri člana Sudskog savjeta iz reda sudija. Skupština Crne Gore je tokom maja 2018. godine raspisala konkurs za izbor četiri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika, ali predlog nadležnog Odbora Skupštine Crne Gore, koji je sadržao listu od četiri kandidata za članove Sudskog savjeta nije prošao u Skupštini, obzirom da za izbor istih nije postojala potrebna većina. Da bi se izbjegla blokada funkcionisanja Sudskog savjeta, Skupština je krajem juna 2018. godine, na bazi pozitivnog mišljenja dobijenog od strane Venecijanske komisije, usvojila Zakon o dopunama Zakona o Sudskom savjetu, kojim je definisano da „predsjednik i članovi Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika, kojima prestaje mandat usljed isteka vremena na koje su birani, nastavljaju da vrše dužnost do izbora i proglašenja novih članova Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika“. Na taj način je obezbijeđen pravni osnov da članovi tada aktuelnog saziva Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika, nastave da vrše funkcije člana Sudskog savjeta zajedno sa novoizabranim članovima iz reda sudija, Predsjednikom Vrhovnog suda i Ministrom pravde.

Konstitutivna sjednica novog saziva Sudskog savjeta je održana 4. jula 2018. godine. Nadležnosti Sudskog savjeta definisane su Amandmanom IX na Ustav Crne Gore, shodno kome Sudski savjet: bira i razrješava predsjednika Vrhovnog suda; bira i razrješava predsjednika Sudskog savjeta; dostavlja Skupštini godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu; bira i razrješava sudiju, predsjednika suda i sudiju-porotnika; razmatra izvještaj o radu suda, predstavke i pritužbe na rad suda i zauzima stavove o njima; utvrđuje prestanak sudijske funkcije; utvrđuje broj sudija i sudija-porotnika; predlaže Vladi iznos sredstava za rad sudova; vrši i druge poslove utvrđene zakonom. Pored navedenih nadležnosti, Zakonom o Sudskom savjetu i sudijama, članom 27, definisane su nadležnosti shodno kojima Sudski savjet: odlučuje o disciplinskoj odgovornosti sudija i predsjednika sudova; obezbjeđuje korišćenje, funkcionalnost i jednoobraznost pravosudnog informacionog sistema, u dijelu koji se odnosi na sudove; stara se o edukaciji sudija i predsjednika sudova; vodi evidenciju podataka o sudijama i predsjednicima sudova; razmatra pritužbe na rad sudija i predsjednika sudova; razmatra pritužbe sudija i zauzima stavove u vezi sa ugrožavanjem njihove nezavisnosti i samostalnosti; predlaže okvirna mjerila o potrebnom broju sudija i ostalih državnih službenika i namještenika u sudovima; daje mišljenje o nespojivosti obavljanja određenih poslova sa vršenjem sudijske funkcije; obrazuje Komisiju za ocjenjivanje sudija; bira disciplinskog tužioca; donosi poslovnik Sudskog savjeta; utvrđuje metodologiju za izradu izvještaja o radu sudova i godišnjeg rasporeda poslova u sudu; izdaje službene legitimacije

sudija i predsjednika sudova i vodi evidenciju službenih legitimacija i daje mišljenja na nacрте propisa iz oblasti pravosuđa.

Uslovi i postupak izbora sudija je detaljno uređen Zakonom o Sudskom savjetu i sudijama (članovi 37-60). Pored opštih uslova (državljanstvo, završen pravni fakultet i položen pravosudni ispit) Zakonom o sudskom savjetu i sudijama definisani su posebni uslovi za izbor sudija, i to:

- Za sudiju suda za prekršaje može biti birano lice koje je četiri godine radilo na pravnim poslovima, od čega najmanje dvije godine poslije položenog pravosudnog ispita;
- Za sudiju osnovnog suda može biti birano lice koje je nakon položenog pravosudnog ispita radilo najmanje dvije godine kao savjetnik u sudu ili državnom tužilaštvu, kao advokat, notar ili profesor pravnih nauka, ili najmanje četiri godine na drugim pravnim poslovima;
- Za sudiju Privrednog suda može biti birano lice koje je nakon položenog pravosudnog ispita radilo najmanje tri godine kao savjetnik u sudu ili državnom tužilaštvu, odnosno najmanje tri godine kao advokat, notar ili profesor pravnih nauka, ili najmanje četiri godine na drugim pravnim poslovima;
- Za sudiju Upravnog suda može biti birano lice koje je radilo najmanje osam godina kao sudija, državni tužilac, advokat, notar, profesor pravnih nauka ili na drugim pravnim poslovima;
- Za sudiju višeg suda za prekršaje može biti birano lice koje radi kao sudija ili sudija za prekršaje, odnosno kao državni tužilac, najmanje četiri godine;
- Za sudiju višeg suda može biti birano lice koje radi kao sudija, odnosno državni tužilac, najmanje osam godina;
- Za sudiju Apelacionog suda može biti birano lice koje radi kao sudija, odnosno državni tužilac, najmanje deset godina.
- Za sudiju Vrhovnog suda može biti birano lice koje radi kao sudija, odnosno državni tužilac, najmanje 15 godina.

Nepriistrasnost je garancija koja podrazumijeva da sudijsko mišljenje bude zasnovano jedino na objektivnim činjenicama i predstavljenim dokazima. ZKP-om, u cilju zaštite garancije pristrasnosti, predviđena je ustanova izuzeća sudija ili sudija porotnika, državnog tužioca i drugih učesnika u postupku.

Sudski savjet je tijelo koje u demokratskom društvu predstavlja „čuvara“ odgovarajuće ravnoteže sudske i drugih grana vlasti i čija je svrha postojanja u zaštiti nezavisnosti sudstva i sudija, a time i promovisanju efikasnog funkcionisanja pravosudnog sistema. Sudski savjet Crne Gore, kao tijelo koje obezbjeđuje nezavisnost i samostalnost sudija i sudova u Crnoj Gori, se trenutno suočava sa brojnim izazovima od izloženosti spoljašnjim uticajima do funkcionisanja u “mješovitom sastavu” u kome participiraju novi članovi izabrani iz reda sudija i članovi iz ranijeg saziva iz reda uglednih pravnika, uz Predsjednicu Vrhovnog suda i Ministra pravde koji su po funkciji članovi ovog tijela. Stručna ali i opšta javnost očekuju da će članovi Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika biti izabrani u Skupštini u najskorijem roku, kako bi se obezbijedio puni legitimitet funkcionisanja Sudskog savjeta, u skladu sa Ustavom Crne Gore. Očekujemo da izbor članova Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika neće biti predmet bilo kakve političke “trgovine” već odraz potrebe da se za članove ovog organa biraju lica visokih moralnih i profesionalnih kvaliteta, koja će u svakoj situaciji postupati nezavisno i nepristrasno.

Uočena praksa:

- Tokom 2018. godine, posmatrači suđenja nijesu uočili pojave ili ponašanja koje bi ukazivale na kršenje principa sudske nezavisnosti i nepristrasnosti tokom sudskih postupaka. Posmatrači suđenja su na svim pretresima kojima su prisustvovali analizirali pitanja koja se odnose na: poštovanje procesnih garancija za nezavisnost i nepristrasnost sudija; aspekte koji se odnose na utisak u javnosti o nezavisnosti i nepristrasnosti suda i da li su uzete u obzir preporuke koje su u ovoj oblasti date u prethodnim izvještajima Misije OEBS-a i CeMI-ja;
- U nekoliko predmeta uočeni su slučajevi da sudije neposredno pred početak glavnog pretresa sjede u sudnici i razgovaraju samo sa jednom strankom u postupku (predstavnikom državnog tužilaštva), što je bio slučaj u jednom od prethodnih izvještajnih perioda a što se može negativno reflektovati na garanciju nepristrasnosti i nezavisnosti i uticati na umanjenje stepena povjerenja u sudstvo.

Preliminarne preporuke:

- Kada se glavni pretres održava u sudnici ili kancelariji, sudije moraju poštovati pravilo da stranke ne smiju biti prisutne u sudnici ili kancelariji prije zvaničnog početka suđenja;
- Ukoliko službeni ulaz u zgradu suda koriste državni tužioci, tu mogućnost bi trebalo ostaviti i advokatima, kako njihovo pravo na ravnopravan tretman u sudu ne bi bilo ugroženo na ovaj način.

3.3. Pravo na javnu raspravu

Članom 6 Evropske konvencije svakome se garantuje pravo na javnu raspravu prilikom odlučivanja o krivičnoj optužbi protiv njega. Takođe, istim članom predviđena je mogućnost ograničenja ovog prava, odnosno novinare i javnost moguće je isključiti sa cijelog ili dijela suđenja ako je to u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde. Evropski sud posebno apostrofira pravo na javnu raspravu i javni karakter sudskih postupaka koji je osnovni princip svakog demokratskog društva i naglašava se da stranke imaju pravo na javnu raspravu najmanje na jednom stepenu sudske nadležnosti.²⁶

Javna rasprava predstavlja jedan od ključnih elemenata na pravično suđenje. Pod javnošću se ne podrazumijeva samo prisustvo lica koja su uključena u postupak pred sudom, već se javnost postupka odnosi na svako zainteresovano lice koje izrazi želju da prisustvuje određenom suđenju, kao i pravo da bude informisano o načinu kako je pravda zadovoljena, odnosno o donijetoj sudskoj odluci. Prisustvo lica kojima se sudi je veoma značajno sa nekoliko aspekata. Prvenstveno, fizičko prisustvo lica kojima se sudi omogućava sudu da prikupi sve relevantne dokaze kada je riječ o događaju o kome se sudi, kao i da se sudiji da mogućnost da se uvjeri u pojedina lična svojstva poput sposobnosti i dr.²⁷

²⁶Schlumpf protiv Švajcarske, presuda od 8. januara 2009. godine

²⁷Kovalev protiv Rusije, presuda od 23. mart 2006. godine i Stukaturov protiv Rusije, presuda od 27. marta 2008.

Takođe, posebno treba ukazati da je javni karakter sudskih postupaka jedan od efikasnijih načina da se unaprijedi stepen povjerenja javnosti u rad sudstva. U tom kontestu, sudovi su u obavezi da obezbijede javnost suđenja, kao i da informišu javnost o datumu i mjestu održavanja suđenja. Ukoliko se suđenje ne održava u sudnici, sudski organi moraju preduzeti dodatne mjere da se omogući prisustvo zainteresovane javnosti i medija.²⁸

Član 32 Ustava Crne Gore takođe jemči pravo na pravičnu i javnu raspravu, pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. U krivičnom postupku opšte je pravilo da je glavni pretres javan i da mu mogu prisustvovati sva punoljetna lica (čl. 313 ZKP). ZKP predviđa da se javnost može isključiti sa glavnog pretresa ako je to potrebno radi čuvanja tajne, javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnika ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog (čl. 314 ZKP). Ovdje treba naglasiti da su odredbe ZKP-a uže od onih koje predviđa Evropska konvencija, jer ne predviđa isključenje javnosti iz razloga "interesa pravde". Takođe, kao osnov za isključenje javnosti, ZKP, za razliku od Evropske konvencije, ne predviđa "nacionalnu bezbjednost", već je sužen na "čuvanje javne tajne".

U postupku prema maloljetnicima javnost je uvijek isključena.

Članom 92 Sudskog poslovnika propisano je da se na oglasnu tablu suda treba istaći lista zakazanih suđenja, a postoji i obaveza objavljivanja na internet sajtovima sudova. Ova obaveza ne postoji kod onih suđenja u kojima je isključena javnost, a koju listu je obavezan sedmično da priprema upravitelj sudske pisarnice, sa preciznim brojem predmeta, datumom i časom početka suđenja, kao i brojem radne prostorije u kojoj će se suđenje održati. Prilikom ocjenjivanja poštovanja standarda javnosti glavne rasprave u praksi uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- Mogućnost dobijanja informacija o mjestu i vremenu održavanja glavnog pretresa;
- Pogodnost uslova za održavanje glavnog pretresa;
- Mogućnost javnosti da bude prisutna tokom održavanja glavnog pretresa, i
- Javno objavljivanje sudske odluke

Uočena praksa:

Prilikom ocjenjivanja poštovanja standarda javnosti glavne rasprave u praksi uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- mogućnost dobijanja informacija o mjestu i vremenu održavanja glavnog pretresa;
- pogodnost uslova za održavanje glavnog pretresa;
- mogućnost javnosti da bude prisutna tokom održavanja glavnog pretresa;
- javno objavljivanje sudske odluke i
- da li su se uzele u obzir preporuke date u prethodnom Izvještaju, a koje se tiču ovog pitanja.

Posmatrači suđenja su na samom početku realizacije aktivnosti praćenja sudskih postupaka u okviru ovog projekta nailazili na blage otpore i nerazumijevanje prisustva posmatrača suđenjima od strane pojedinih sudija kao i u traženju izgovora da neko od naših posmatrača ne prisustvuje suđenjima iako nijesu postojali nikakvi objektivni razlozi za to. U kasnijem toku aktivnosti praćenja suđenja, posmatrači CeMI-ja i CEDEM-a nijesu imali problema kada je riječ o prisustvu suđenjima.

²⁸Axen protiv Savezne Republike Njemačke, presuda od 8. decembra 1983. godine

Svi sudovi na svojim zvaničnim internet stranicama objavljuju rasporede suđenja. Napredak u odnosu na ranije izvještajne periode, kada je CeMI počeo sa aktivnostima praćenja suđenja je postignut u pogledu obezbjeđivanja informacija o zakazanim suđenjima. Poseban napredak je zabilježen u odnosu na ažuriranje lista suđenja na nedjeljnoj osnovi viših sudova na njihovim internet stranicama. Na taj način, stranke ali i građani kao zainteresovana javnost mogu pristupiti suđenjima. Međutim, posmatrači suđenja su i pored ove dobre prakse i evidentnog unaprjeđenja dostupnosti informacija o održavanju sudskih postupaka, uočili u više navrata da informacije o pojedinim predmetima ili glavnim pretresima nedostaju, odnosno da tek na ulazu u hol suda saznaju da se baš tada odvija neko suđenje o kojem nije bilo nikakvog obavještenja na internet stranicama. U tom smislu, neophodno je informacije o svim suđenjima objavljevati na internet stranicama sudova.

Kao i u ranijim izvještajnim periodima, nedostatak prostornih kapaciteta u sudovima i nedostatak adekvatnih prostorija (sudnica) u kojima se mogu održavati ročišta ostaje jedno od glavnih pitanja na kojima treba raditi da bi se otklonili problemi koji u značajnoj mjeri ograničavaju realizaciju načela javnosti suđenja. Zbog nedovoljnog broja sudnica u osnovnim i višim sudovima, veliki broj suđenja se održava u sudskim kancelarijama. Većina posmatranih suđenja u krivičnim predmetima u osnovnim sudovima su održana u sudskim kancelarijama. Iz razloga ograničenosti prostornih kapaciteta, sudije su nekad primorane da ograniče broj prisutnih u sudnici (kancelariji) čime se dovodi u pitanje primjena principa javnosti suđenja u punom kapacitetu. Tako je na primjer, u jednom predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Podgorici, posmatračima suđenja bilo onemogućeno da prate tok suđenja zbog nedostatka prostornih kapaciteta.

Dakle, uslovi za održavanje glavnih pretresa u sudovima generalno nijesu na zadovoljavajućem nivou. Tačno je da postoje sudovi u kojima su ti uslovi bolji, te da postoje sudovi u kojima jedan dio kancelarija i sudnica ispunjava uslove koji omogućavaju efikasan rad, međutim, problem ograničenosti kapaciteta je problem koji je do te mjere prisutan u sudovima sa velikim brojem predmeta, sudija i sudskog osoblja - poput Osnovnog suda u Podgorici, da ugrožava i dovodi u pitanje redovno funkcionisanje suda. Pored toga, posmatrači su uočili problem nedostatka sudnica u Višem sudu u Podgorici koji utiče na efikasnost zakazivanja glavnih pretresa u krivičnim predmetima u ovom sudu. U konačnom, lošiji uslovi za rad ne samo da utiču na efikasnost rada već i na autoritet suda. Stoga, smatramo da je jedno od najvažnijih pitanja na kojima je potrebno u narednom periodu raditi, prostorni uslovi za rad, kao i tehnička opremljenost sudova u kojima je to problem.

Takođe, ni nivo obezbjeđenja sudija i sudske administracije unutar zgrada sudova, ali i uopšte stranaka u sudskom postupku nije na zadovoljavajućem nivou. Posmatrači su uočili nerijetko veoma visok stepen kontrole prilikom ulaska u zgradu u kojoj je Viši sud u Podgorici (kao i Apelacioni sud Crne Gore i Vrhovni sud Crne Gore) dok je ta kontrola neuporedivo manja u osnovnim sudovima koje smo posjetili.

Kao pozitivan iskorak u poštovanju principa javnosti suđenja, može se navesti odluka Predsjednice Vrhovnog suda Crne Gore da se suđenje u predmetu koji je u javnosti prepoznat kao „Državni udar“ prenosi uživo, kako bi se zbog pojačanog interesovanja javnosti obezbijedila javnost postupka. U obrazloženju ove odluke navodi se da : *“cijeneći da je neophodno da glavni pretresi u ovom predmetu budu praćeni uz audio-vizuelno snimanje tokom cijelog postupka, a imajući u vidu da je krivično-pravni slučaj koji se odnosi na događaj povodom koga se vodi krivični postupak protiv više lica, čiji zaštitni objekat su najvažnije društvene vrijednosti, i to ustavno uređenje i bezbjednost Crne Gore i dobra*

zaštićena međunarodnim pravom, a koji je pokrenuo najviši stepen interesovanja javnosti, te uvažavajući princip prava na pravično suđenje i garanciju javnosti sudskih postupaka, pa s tim u vezi nužnost obavještanja javnosti o krivičnim postupcima, kao i potrebe medijskog izvještavanja o radu sudova, kroz koje se ostvaruje uvid u funkcionisanje krivičnog pravosuđa i doprinosi pravednosti sudskih postupaka". Sa druge strane, u predmetu za krivično djelo pranje novca (čl. 268 KZ-a) pred Višim sudom u Podgorici, zahtjev optuženog i njegovih branilaca da se tok sudskog postupka javno prenosi nije odobren od strane Predsjednice Vrhovnog suda, koja je odluku da ne dozvoli prenos ovog postupka obrazložila time da će javnost ovog suđenja, između ostalog, biti omogućena kroz prisustvo novinara iz crnogorskih medija na samom suđenju, dok će audio-snimanje završnih riječi i objave presude biti dostupni zainteresovanim medijima, koji zahtjev treba da dostave Višem sudu u Podgorici.

Primjer 1

U predmetu koji se vodio za krivično djelo neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 300 KZ-a) pred Višim sudom u Podgorici, posmatrači su prisustvovali glavnom pretresu na kom je razmatran sporazum o priznanju krivice između državnog tužilaštva i okrivljenog. Informacije o održavanju ovog glavnog pretresa u ovom predmetu nijesu se nalazile na sajtu Višeg suda u Podgorici prije dana održavanja istog. Sudija je tokom ročišta negodovao zbog prisustva posmatrača ovom glavnom pretresu, obzirom da prema njegovom uvjerenju "nije dobro da sporazumi budu javni". Nakon usvajanja sporazuma, posmatrači su zamoljeni da napuste sudnicu.

Preliminarni zaključci:

- Napredak je postignut u pogledu obezbjeđivanja informacija o zakazanim suđenjima, a posebno u odnosu na ažuriranje liste suđenja na nedjeljnoj osnovi i kada su u pitanju viši sudovi, na njihovim internet stranicama;
- Sudovi nekada ne objavljuju informacije o svim suđenjima koja se u toku jednog dana održavaju u okviru jednog suda i te informacije nijesu dostupne građanima;
- Nedostatak adekvatnih prostorija (sudnica) u kojima se mogu održavati ročišta ostaje jedno od glavnih pitanja koje onemogućava javnost da prisustvuje suđenjima i ugrožava pravo na javnu raspravu.
- Iz razloga ograničenosti prostornih kapaciteta, sudije su nekad primorane da ograniče broj prisutnih u sudnici (kancelariji) čime se dovodi u pitanje primjena principa javnosti suđenja u punom kapacitetu.
- Uprkos ranijim preporukama koje su date u prošlim godinama, nije primijećen napredak u pogledu mjera kontrole koje se sprovode u sudovima i ova praksa varira od suda do suda.
- Slučaj u kome je sudija tokom glavnog pretresa na kome je razmatran sporazum o priznanju krivice između državnog tužilaštva i okrivljenog negodovao zbog prisustva javnosti nije primjer dobre prakse.

Preliminarne preporuke:

- Dobra praksa postavljanja i redovnog ažuriranja lista zakazanih suđenja treba da bude nastavljena. Sudovi svakodnevno treba da objavljuju informacije o svim zakazanim ročištima i glavnim pretresima koji se održavaju, uključujući i glavne pretrese na kojima se razmatraju zaključeni sporazumi o priznanju krivice.
- Neophodno je ozbiljno razmotriti mogućnost izgradnje novih zgrada sudova, što bi doprinijelo unaprjeđenju uslova za rad sudija i sudskog osoblja. Između ostalog, treba voditi računa da se zgrade sudova projektuju na način da bude izgrađeno onoliko sudnica srednjeg kapaciteta koje bi omogućavale najefikasniju iskorištenost prostornih kapaciteta sudova, kao i da se modernizuje oprema koja će obezbijediti efikasniju kontrolu na ulazima u zgrade sudova;
- Vrhovni sud treba da razmotri uspostavljanje objektivnih kriterijuma shodno kojima će na jedinstven način razmatrati zahtjeve za javno prenošenje sudskih postupaka;
- Potrebno je sprovoditi jedinstvenu praksu obezbjeđenja za sve sudove u Crnoj Gori. Ovo može biti sprovedeno putem ustanovljavanja posebnih policijskih jedinica koje će se isključivo starati o bezbjednosti sudskog osoblja i administracije unutar zgrada sudova;
- Posmatračima suđenja je neophodno omogućiti nesmetan pristup svim glavnim pretresima, uz obavezu poštovanja svih odredaba zaključenog sporazuma između Vrhovnog suda Crne Gore i CeMI-ja;
- Neophodno je nastaviti aktivnosti usmjerene ka rješavanju problema pristupa lica sa invaliditetom u osnovnim sudovima u Crnoj Gori, a posebno u Osnovnom sudu u Herceg Novom
- Najavljeno je unaprjeđivanje rada tužilaštava po pitanju transparentnosti. Naime, državna tužiteljka u jednom od osnovnih državnih tužilaštava je najavila da će se na novim sajtovim osnovnih državnih tužilaštava objavljavati potvrđene optužnice, kao i zaključeni sporazumi o priznanju krivice

3.4. Pravo na javno izricanje presude

Pravo na javno izricanje presude sastavni je dio prava na fer i pravično suđenje, garantovanog čl. 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropski sud za ljudska prava je u slučaju *Pretto i drugi protiv Italije* zauzeo stav da ne postoji obaveza za sud da se presuda pročita javno, već da ista mora biti javno objavljena i na taj način dostupna javnosti.²⁹ Pravo na javno izricanje presude će biti prekršeno ukoliko je presuda javna samo za određene grupe ljudi ili kada jedino osobama koje imaju posebne interese bude dozvoljeno da ostvare uvid u presudu. Ipak, ako presuda nije objavljena javno na pretresu, ali su stranke u predmetu dobile kopiju presude i presuda je položena u sudskom registru³⁰ i dostupna je svima koji mogu imati opravdani interes, Evropski sud ne nalazi da u tom slučaju postoji kršenje člana 6 Konvencije³¹

Članom 375 ZKP-a propisano je da će presuda uvijek biti izrečena javno bez obzira da li je javnost na glavnom pretresu bila isključena ili ne, s tim što će vijeće odlučiti da li će razlozi presude biti objavljeni javno.

²⁹Pretto i dr. Protiv Italije, presuda od 8. decembra 1983. godine

³⁰Riepan protiv Austrije, presuda od 15. novembra 2000. godine

³¹Sutter protiv Švajcarske, presuda od 22. februara 1984. godine

Preliminarni zaključci:

- U izvještajnom periodu nijesu uočeni slučajevi kršenja prava na javno izricanje presude. Pravo na javno objavljivanje presude je poštovano od strane sudova.
- Nastavljena je pozitivna praksa objavljivanja anonimiziranih presuda na internet stranicama svih sudova u Crnoj Gori.

3.5. Pravo na odbranu

Članom 6 Evropske konvencije garantuje se pravo na odbranu kao jedna od najznačajnijih procesnih garancija u okviru prava na fer i pravično suđenje. Pravo na odbranu u kontekstu prakse Evropskog suda za ljudska prava obuhvata u sebi više procesnih garancija za optužene, poput toga da bude obaviješten o sadržinu optužbe protiv njega; da dobije poziv za suđenje sa tačno naznačenim mjesto i vremenom održavanja suđenja; da ima na raspolaganju adekvatno vrijeme za pripremu odbrane; da mu se omogući uvid u dokaze sa kojima raspolaže optužba; da sam sebe zastupa ili da ima kvalifikovanog branioca; da mu se obezbijedi da se izjasni o dokazima i da predlaže izvođenje dokaza itd. Ovo pravo odnosi se na sve stadijume krivičnog postupka, kao i na one slučajeve kada je optuženi odlučio da se ne pojavljuje lično pred sudom.³²

Okrivljeni mora biti obaviješten o sadržini optužbe protiv njega. Ova garancija podrazumijeva da okrivljenom informacije moraju biti obezbijeđene što je prije moguće kako bi imao mogućnost da pripremi svoju odbranu. U slučaju Mattocia protiv Italije, Sud je utvrio da osnovne informacije o optužbi moraju biti dostavljene okrivljenom barem prije prvog razgovora sa policijom.³³ Garancija da optuženi ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane podrazumijeva da sud mora da vodi računa o balansu suđenja u razumnom roku i ove garancije, kako bi se spriječilo da se suđenja odigravaju suviše brzo prilikom čega bi se gotovo izvjesno okrivljenom ograničila mogućnost da se na adekvatan i valjan način brani.³⁴

Pravo na odbranu u sebi obuhvata četiri osnovne komponente koje se neposredno tiču ostvarenja garancije prava na branioca. Prvenstveno, kao važna komponenta pojavljuje se osnovno pravo da se lice lično brani³⁵; zatim, pravo lica da u određenim okolnostima izabere advokata³⁶, nadalje, pravo na besplatnu pravnu pomoć ako ne raspolaže dovoljnim sredstvima i kada to nalažu interesi pravde³⁷ i konačno, pravo na praktičnu i djelotvornu pravnu pomoć.³⁸ Ukoliko optuženi ne izabere sam advokata, on mu može biti dodijeljen po službenoj dužnosti.

Ustav Crne Gore ovo pravo garantuje članom 37, na način da se svakome jamči pravo na odbranu, a posebno da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe; da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca kojega sam izabere. Pravo na odbranu u ZKP-u se propisuje članom 12, na način da okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata; da okrivljeni ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac; da sud u određenim slučajevima postavlja okrivljenom branioca, ako ga ovaj ne uzme; da se okrivljenom mora osigurati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane. U glavi VI ZKP-a (čl. 66 – 74) detaljnije je razrađeno pravo na branioca, uz definisanje slučajeva u kojima okrivljeni mora imati obaveznu odbranu (čl. 69 ZKP).

³²Poitrinol protiv Francuske, presuda od 23. novembra 1993. godine

³³Mattocia protiv Italije, presuda od 25. Jula 2000. godine

³⁴Ocalan protiv Turske, presuda od 12. maja 2005. godine

³⁵Foucher protiv Francuske, presuda od 18. marta 1997. godine

³⁶Campbell i Fell protiv Ujedinjenog kraljevstva, presuda od 28. juna 1984. godine

³⁷John Murray protiv Ujedinjenog kraljevstva, presuda od 8. februara 1996. godine

³⁸Bogumil protiv Portugala, presuda od 7. oktobra 2008. godine

Kodeks profesionalne etike advokata u opštim pravilima propisuje da advokati moraju svoj posao obavljati nezavisno, stručno, savjesno, što treba da bude jedna od osnovnih garancija u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava. Takođe, Kodeks propisuje da je advokat dužan da postupa stručno, sa saznanjem za koje je kvalifikovan, kao i da je advokat odgovoran za savjete koje je dao i za mjere koje je preduzeo ili propustio da preduzme. Prilikom ocjenjivanja poštovanja prava na odbranu u praksi, uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- Da li je tokom postupka odbrana stručno, savjesno i profesionalno obavljala svoju dužnost;
- Da li je sud svojim ponašanjem poštovao ovo pravo, i
- Da li je postojala mogućnost kvalitetne komunikacije između branioca i branjenika tokom glavnog pretresa.

Uočena praksa

Primjer 1:

U predmetu za krivično djelo *terorizam u pokušaju* pred Višim sudom u Podgorici, nakon što je jedan od okrivljenih otkazao punomoćje za odbranu njegovim braniocima u toku postupka, sud mu je odmah dodijelio branioca po službenoj dužnosti. Branilac nije zahtijevao odlaganje glavnog pretresa da bi se upoznao sa predmetom, kako ne bi prouzrokovao odugovlačenje postupka.

Primjer 2:

U predmetu za krivično djelo *neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga* pred Višim sudom u Podgorici, branilac okrivljenih je na glavnom pretresu istakao da se već dvije godine ne dozvoljava zahtjev da izvrši kompletan uvid u spise predmeta. Sudija je na taj prigovor branioca odgovorio da će udovoljiti zahtjevu ali ovu primjedbu ne unosi u zapisnik ni nakon insistiranja branioca da to uradi.

Preliminarni zaključci:

- Sistematski posmatrano, u izvještajnom periodu nijesu uočeni primjeri nedovoljne angažovanosti advokata postavljenih po službenoj dužnosti, što je bio slučaj u ranijim izvještajim periodima;
- Sudovi poštuju prava na odbranu okrivljenih. Primjer koji je uočen u Višem sudu u Podgorici u kome sud u dužem vremenskom intervalu nije dozvolio braniocu uvid u spis predmeta je izolovan slučaj. Sud u ovom predmetu mora omogućiti uvid u spise predmeta u skladu sa čl. 203, 203a i 203b ZKP-a;
- Uočeni su problemi koji se tiču prostora u sudnicama, jer isti ne omogućavaju da okrivljeni i njihovi branioci sjede jedni pored drugih, što bi njihovu komunikaciju učinilo kvalitetnom, a sve u skladu sa odredbom čl. 345 ZKP-a.

Preporuke:

- Prilikom planiranja gradnje novih sudnica treba imati u vidu razmještaj i položaj stanaka u postupku u sudnici, kako bi se omogućila što bolja komunikacija koja je nužna u cilju ostvarenja osnovnih ljudskih prava.

3.6. Suđenje u razumnom roku

Član 6 Evropske konvencije garantuje svakom licu da, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Shodno do sada razvijenoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, kriterijumi koji se uzimaju u obzir pri ocjenjivanju da li je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku su:

- priroda i složenost slučaja,
- ponašanje podnosioca predstavke, i
- ponašanje organa vlasti.

Priroda i složenost predmeta su jedan od osnovnih kriterijuma koji se uzimaju u obzir kada je riječ o poštovanju garancije o suđenju u razumnom roku. Evropski sud uzima postupke čija je priroda takva da sama po sebi ukazuje na neophodnost hitnog preduzimanja procesnih radnji.³⁹ Kada je u pitanju složenost slučaja, tu Sud uzima u obzir različite elemente koje treba utvrditi od slučaja do slučaja a oni se mogu odnositi na broj postupaka koje treba objediniti u jedan, ili pak broj optuženih kojima treba suditi u istom predmetu itd.⁴⁰

Ponašanje stranaka u postupku pred sudom u Strazburu (podnosioca predstavke i organa vlasti tj. države) važan je kriterijum pri ocjeni da li je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku. Više faktora se može uzeti u obzir prilikom ocjene da li su stranke odnosno njihova ponašanja doprinijela kršenju suđenja u razumnom roku. Tako na primjer, kašnjenja ili procesna opstrukcija od strane okrivljenog, namjerno ili nenamjerno izazvana, nije prepoznata kao osnov kršenja prava na suđenje u razumnom roku. Evropski sud za ljudska prava stoji na stanovištu da se okrivljenom ne može uzeti za zlo što u okviru svoje odbrane preduzima sva sredstva koja mu stavlja na raspolaganje nacionalno zakonodavstvo.⁴¹ Sa druge strane, države članice Savjeta Evrope, shodno članu 1 Konvencije, obavezne su da svoje pravosudne sisteme organizuju tako da mogu obezbijediti poštovanje člana 6 Konvencije i eventualno kršenje suđenja u razumnom roku ne može se opravdati finansijskim ili nekim drugim vrstama problema sa kojima se zemlja suočavala.⁴² Obzirom da odlaganja suđenja predstavljaju takođe jedan od osnova za kršenje prava na suđenje u razumnom roku, ista shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava mogu biti prihvatljiva ako su izazvana opštom prebukiranošću rada sudova i ako nijesu preduga, uz uslov da su organi vlasti preduzeli sve neophodne mjere.⁴³

Ustav Crne Gore u članu 32 propisuje da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Isto tako, član 15 ZKP-a uspostavlja, kao osnovno načelo, pravo okrivljenog da u najkraćem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja. Sud je u obavezi da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku. U cilju sprovođenja prava na suđenje u razumnom roku, ZKP predviđa i rokove za preduzimanje određenih radnji u sudskom postupku (završetak istrage, zakazivanje glavnog pretresa, kao i rokove za objavljivanje, izradu i dostavljanje presude) i posljedice propuštanja tih rokova. U skladu sa članom 304 ZKP-a, rok za određivanje glavnog

³⁹Martins Moreira protiv Portugala, presuda od 26. oktobra 1988. godine

⁴⁰Vaivada protiv Litvanije, presuda od 24. novembar 2005. godine; Meilus protiv Litvanije, presuda od 30. maja 2002. godine

⁴¹Kolomiyets protiv Rusije, presuda od 22. februara 2007. godine

⁴²Salesi protiv Italije, 26. februar 1993. godine

⁴³Zimmermann i Steiner protiv Svajcarske, presuda od 13. jula 1983. godine

pretresa je dva mjeseca nakon potvrđivanja optužnice. Takođe, ZKP obezbjeđuje mogućnost za održavanje pripremnog ročišta i u skladu sa članom 305, ukoliko je pripreмно ročište održano, ovaj period od dva mjeseca počinje da teče nakon što je pripreмно ročište završeno.

ZKP takođe predviđa rokove za objavljivanje, izradu i dostavljanje presude.

Članom 375 ZKP-a, propisano je da pošto je sud izrekao presudu, predsjednik vijeća će je odmah objaviti. Ako sud nije u mogućnosti da istog dana po završetku glavnog pretresa izrekne presudu, odložiće objavljivanje presude najviše za tri dana i odrediće vrijeme i mjesto objavljivanja presude. Ako presuda ne bude objavljena u roku od tri dana od završetka glavnog pretresa, predsjednik vijeća je dužan da odmah po isteku roka o tome obavijesti predsjednika suda i saopšti mu razloge. Presuda koja je objavljena mora se pisano izraditi i otpremiti u roku od mjesec dana po objavljivanju, a u složenim stvarima, izuzetno u roku od dva mjeseca. Ako presuda nije izrađena u tim rokovima, predsjednik vijeća je dužan da pisano obavijesti predsjednika suda zbog čega to nije učinjeno. Predsjednik suda će preduzeti mjere da se presuda što prije izradi (član 378 ZKP-a).

Zaštita prava na suđenje u razumnom roku, kao i pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, ostvaruje se na način i pod uslovima propisanim **Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku**. Pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku su zahtjev za ubrzanje postupka (kontrolni zahtjev) i tužba za pravično zadovoljenje.

U izvještajnom periodu, tužbi za pravično zadovoljenje ukupno u radu je bilo 69, od kojih je 63 riješeno. Broj podnijetih kontrolnih zahtjeva tokom 2018. godine iznosio je ukupno 346, riješeno je 336, dok je neriješenih ostalo 10. Po okončanim postupcima iniciranim tužbama za pravično zadovoljenje, u kojima je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, na ime naknade nematerijalne štete dosuđeno je ukupno 41.500,00€.

Ono što zabrinjava jeste i činjenica da postoji 541 neriješenih predmeta koji su započeti prije 2009. godine. Ovaj problem je neophodno što ranije riješiti kroz utvrđivanje odgovornosti za nerješavanje zaostalih starih predmeta.

Posmatrači suđenja su u izvještajnom periodu ispratili 263 glavnih pretresa. U ovom dijelu moramo istaći da učestalo odlaganje glavnih pretresa i dalje predstavlja značajan problem. Od ukupnog broja od 263 posmatranih glavnih pretresa, čak 100 je odloženo (38%).

Tabela: Pregled održanih i odloženih glavnih pretresa za izvještajni period

UKUPAN BROJ POSMATRANIH GLAVNIH PRETRESA	BROJ ODRŽANIH GLAVNIH PRETRESA	BROJ ODLOŽENIH GLAVNIH PRETRESA
263	163	100
100%	62%	38%

Tabela: Pregled razloga odlaganja za izvještajni period

RAZLOZI ZA ODLAGANJE GLAVNOG PRETRESA	BROJ ODLOŽENIH GLAVNIH PRETRESA	%
Odsustvo optuženog	18	18 %
Odsustvo svjedoka	7	7 %
Odsustvo branioca	5	5 %
Odsustvo državnog tužioca	3	3 %
Nepostupanje policije po naredbama suda	5	5 %
Odsustvo vještaka	8	8 %
Nepotpun sastav Vijeća /odsustvo sudije pojedinca	18	18 %
Na zahtjev neke od stranaka	8	8 %
Iz nepoznatih razloga (posmatračima saopšteno u holu)	10	10 %
Iz procesnih razloga	18	18 %
UKUPAN BROJ ODLOŽENIH GLAVNIH PRETRESA	100	100 %

Uočena praksa

Primjer 1:

U predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Podgorici, za krivično djelo teško ubistvo iz čl. 144, suđenje je odloženo obzirom da mala sudnica u kojoj je suđenje trebalo da se održi nije bila slobodna.

Primjer 2:

U predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Podgorici, za krivično djelo ubistvo iz čl. 143, suđenje je odloženo zbog toga što vještak nije pristupio zbog obaveza na fakultetu. I prošli glavni pretres u ovom predmetu je odložen, obzirom na molbu vještaka da isti odloži a da suđenje bude zakazano za period dana nakon 12h, kojoj je sudija izašao u susret. I pored toga, vještak se nije pojavio na narednom pretresu koji je odložen.

Primjer 3:

U predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici, suđenje je odloženo obzirom da je vještak obavijestio sud prije početka glavnog pretresa da neće moći pristupiti obzirom da ima obavezu prisustva glavnom pretresu u OS Cetinje.

Primjer 4:

U predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Podgorici, za krivično djelo ubistvo iz čl. 143, suđenje je odloženo 5 minuta nakon vremena predviđenog za početak glavnog pretresa, nakon što je u sud stigao dopis kojim se sud obavještava da državni tužilac neće moći pristupiti današnjem pretresu a nije obezbijedio zamjenu. Sud je odložio glavni pretres. Preliminarni zaključci:

- Odlaganje glavnih pretresa i dalje predstavlja prisutnu pojavu u sprovođenju krivičnih postupaka u Crnoj Gori;
- Među razlozima za odlaganje glavnih pretresa, najčešći razlozi u toku ovog izvještajnog perioda su bili odsustvo optuženog i odsustvo sudije pojedinca;
- Posebno treba ukazati na učestalo odlaganje glavnih pretresa zbog nedolaska vještaka bez opravdanih razloga. Takođe, česta je pojava odlaganja pretresa na zahtjev vještaka ili pak usljed nevratanja spisa predmeta sudu na vrijeme;
- Primjer u kome je suđenje odloženo usljed toga što sudnica nije bila slobodna, predstavlja primjer loše organizacije i planiranja održavanja suđenja koristeći raspoložive prostorne kapacitete suda ;
- Primjer u kome je suđenje odloženo na zahtjev državnog tužioca, 5 minuta nakon vremena predviđenog za početak glavnog pretresa, nije primjer dobre prakse i odnosa državnog tužioca prema sudu, optuženom i njegovim braniocima.
- Propusti drugih organa i policije da poštuju zahtjeve i naredbe izdate od strane suda takođe predstavlja jedan od razloga odlaganja glavnih pretresa;
- Primjeri u kojima se glavni pretresi odlažu više puta zaredom nijesu primjeri dobre prakse u pogledu poštovanja suđenja u razumnom roku.

Preliminarne preporuke:

- Na nivou sudova treba posvetiti veću pažnju planiranju zakazivanja glavnih pretresa za određeni vremenski period, koristeći pri tom raspoložive kapacitete sudova. Predsjednici i sekretari sudova, uz sudeće sudije, treba da poklone posebnu pažnju ovom pitanju, kako se suđenja ne bi odlagala usljed preklapanja termina suđenja planiranih da se održe u istim sudnicama. Pojedini sudovi koji imaju dobru praksu u pogledu organizacije i sprovođenja sudskih postupaka u predviđenim rokovima, treba istu da podijele sa drugim sudovima;
- Sudovi treba da vode računa da li su razlozi odlaganja postupka opravdani i da u svakom slučaju neogovornog ponašanja određenih učesnika postupka, primjenjuje procesne kazne;
- Neophodno je organizovati kontinuirane obuke koje se odnose na primjenu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku u cilju podizanja svijesti različitih aktera pravosudnog sistema o ovom pitanju, pogotovu advokata;

3.7. Ponašanje suda i ostalih učesnika krivičnog postupka

Pravni okvir

Procesna disciplina kako suda tako i ostalih učesnika u krivičnom postupku jedna je od osnovnih pretpostavki fer i pravičnog suđenja. ZKP u čl. 320 predviđa da je sud dužan da svoj ugled, ugled stranaka i drugih učesnika postupka zaštiti od uvrede, prijetnje i svakog drugog napada. Pored toga, ZKP predviđa da je dužnost predsjednika vijeća da se stara o održavanju reda u sudnici. Članom 321 ZKP-a propisuju se mjere procesne discipline koje stoje na raspolaganju sudu u slučaju da neko od učesnika postupka krši pravila ponašanja u okviru sudskog postupka. Kao mjere procesne discipline predviđene su opomena, udaljenje iz sudnice i novčana kazna. Ukoliko državni tužilac narušava red, predsjednik vijeća će o tome obavijestiti nadležnog državnog tužioca i tražiti da optužbu u daljem toku postupka zastupa drugi državni tužilac. Kada advokat koji narušava red u sudnici bude kažnjen, o tome će biti obaviještena Advokatska komora.

Uočena praksa

Primjer 1:

U predmetu za krivično djelo terorizam u pokušaju, pred Višim sudom u Podgorici, jedan od branilaca u tom predmetu je u više navrata tokom glavnog pretresa prekidao tužioca i govorio bez dozvole suda. Sudija mu je nakon nekoliko opomena zbog ometanja reda i remećenja procesne discipline izrekla novčanu kaznu u iznosu od 500 EUR.

Primjer 2:

U predmetu za krivično djelo terorizam u pokušaju, pred Višim sudom u Podgorici, zastupnik optužbe se obratio jednom od branilaca riječima "da ne pravi vašar srbijanski" nakon čega je je opomenut. Branilac je nakon toga zatražio pauzu tvrdeći da ga je Glavni specijalni tužilac uvrijedio.

Primjer 3:

Primijećeno je da zabrinjavajuće visok procenat stranaka u postupku ne poštuje procesnu disciplinu kada je u pitanju zabrana korišćenja mobilnih telefona u sudnici.

Preliminarni zaključci:

- Ponašanje branioca koji je u više navrata tokom glavnog pretresa prekidao tužioca i govorio bez dozvole suda je primjer neprofesionalnog ponašanja, dok reagovanje suda u vidu izricanja opomene i novčane kazne advokatu obzirom da isti nije koji nije poštovao procesnu disciplinu, predstavlja dobru praksu vođenja postupka.
- Lične rasprave i komentari braniocima od strane zastupnika optužbe tokom glavnog pretresa nijesu primjer profesionalnog ponašanja. Sud je pravilno postupio kada je u navedenom primjeru opomenuo zastupnika optužbe. Ukazujemo da su svi državni tužioci dužni da se tokom postupaka ponašaju profesionalno i odgovorno u skladu sa Etičkim kodeksom državnih tužilaca.

Preliminarne preporuke:

Svi učesnici u postupku bi trebali da poštuju pravila procesne discipline u sudnici, a sudovi bi uvijek trebali da primjenjuju procesne kazne kada učesnici postupaka prekrše pravila discipline u sudnici neprofesionalnim ili neodgovornim ponašanjem.

3.8. Žrtve i svjedoci

Iako se članom 6 Evropske konvencije eksplicitno ne navode prava žrtava i svjedoka, isti podrazumijeva da svi oni koji su uključeni u krivični postupak imaju dužnost da poštuju dignitet okrivljenih, ali isto tako i da štite žrtve i svjedoke. Evropski sud je u tom kontekstu uspostavio praksu da žrtve, svjedoci i drugi učesnici u postupku nemaju osnov podnošenja predstavke shodno članu 6 Konvencije⁴⁴.

Sa druge strane, Savjet Evrope uspostavio je brojne standarde kojima se štite prava žrtava i svjedoka u okviru krivičnih postupka. *Preporukom br. R(85) 11 o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka*⁴⁵, Komitet ministara Savjeta Evrope je istakao potrebu zaštite žrtava zločina koje mogu pretrpjeti fizičke, psihičke, materijalne i socijalne posljedice i čije se potrebe trebaju značajnije uzeti u obzir tokom cijelog toka krivičnog postupka. U preambuli Preporuke se kaže da "osnovna funkcija krivičnog pravosuđa mora biti u tome da se spoznaju potrebe i da se zaštite interesi žrtava, kako bi se pojačalo njihovo povjerenje u pravosudni sistem i kako bi se ohrabрили na saradnju u cilju svjedočenja u punom svojstvu svjedoka".

Pored toga, Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio je i *Preporuku (2006) 8 o pomoći žrtvama zločina*⁴⁶ koja se odnosi na poziciju žrtava u okviru krivičnog postupka. Shodno ovoj Preporuci, države su u obavezi da obezbjede efikasno priznavanje i poštovanje ljudskih prava žrtava zločina. To bi se odnosilo na posebno poštovanje bezbjednosti, dostojanstva, privatnog i porodičnog života žrtava zločina, kao i na prepoznavanje negativnih posljedica koje je zločin ostavio na žrtvu. Pored toga, države treba da odrede mjere podrške svjedocima u cilju otklanjanja negativnih posljedica krivičnog djela, kao i pomoć žrtvi u svim aspektima njihove rehabilitacije u društvu, u porodici i na radnom mjestu. Ova podrška da bi bila djelatvorna uključuje medicinsku brigu, materijalnu pomoć, psihoterapeutski servis, kao i socijalnu brigu i savjetovanje. Ove usluge treba da su besplatne.

⁴⁴Mihova protiv Italije, presuda od 30. marta 2010. godine

⁴⁵Preporuka Komiteta ministara, 28. jun 1985. godine

Jedan od veoma značajnih mehanizama zaštite prava žrtava u krivičnom postupku, usvojen od strane Savjeta Evrope je i Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima.⁴⁷ Ovaj dokument polazi od osnovnog cilja - zaštititi ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, osmišljavanje sveobuhvatnog okvira za pružanje zaštite i pomoći žrtvama i svedocima. Ovdje treba navesti da je Crna Gora ratifikacijom ove Konvencije 2008. godine preuzela obavezu da se u skladu sa čl. 26 Konvencije, predvidi mogućnost da se žrtvama trgovine ljudima ne izriču kazne za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima, u onoj mjeri u kojoj su one na to bile prisiljene.

Član 64 ZKP-a garantuje pravo oštećenom da svoja prava u postupku može ostvariti preko punomoćnika. Procedure ispitivanja zaštićenog svjedoka, propisane su članovima 121 i 122 ZKP-a, koji se odnose na zaštitu svjedoka od zastrašivanja i propisuju posebne načine za učestvovanje i saslušanje u krivičnom postupku. Pored toga, Zakon o zaštiti svjedoka detaljno reguliše zaštitu svjedoka van krivičnog postupka.

Preliminarni zaključci:

- U izvještajnom periodu nijesu uočeni primjeri kršenja prava žrtava i svjedoka u toku sudskih postupaka.

⁴⁶Dostupno na: <https://rm.coe.int/16805afa5c>

⁴⁷Dostupno na: <https://rm.coe.int/168064899d>

